NIKOLAJ SEMJONOVIČ
LJESKOV

NEKRŠTENI POP

PREVEO Vladimir Jagličić

НИКОЛАЈ СЕМЈОНОВИЧ ЉЕСКОВ

1831 – 1895

NEKRŠTENI POP

Posvećuje se
Fjodoru Ivanoviču Buslajevu[1]

Ovaj kratki zapis o stvarnom, mada i neverovatnom događaju, posvećujem veoma poštovanom naučniku, znalcu ruskog jezika, ali ne zbog pretenzije na to da ovu priču smatram dostojnom pažnje kao književno delo. Ne; posvećujem je imenu F. I. Buslajeva zato što je originalni događaj već sada, za života glavnog aktera, dobio, kao nagradu, karakter potpuno dovršene legende; a meni se čini da je ispratiti kako se legenda dovrhunjuje, ne manje zanimljivo nego pronicati „kako se stvara" istorija.

[1] *F. I. Buslajev* (18181897) – istoričar književnosti, profesor Moskovskog universiteta. On i Ljeskov su se poznavali od 1861. godine, a naročito su se družili u Parizu, jula 1875. godine.

1

Sedeći u društvu prijatelja zadržasmo se nad sledećim novinskom člankom:

„U jednom selu, sveštenik je udavao kći. Razume se, pir je bio raskošan, svi su valjano potegli iz bardaka i veselili se na seoski, domaći način. Između ostaloga, ispostavilo se da je lokalni đakon ljubitelj koreografske umetnosti, pa je, praznujući svečani dan, „na razgaljenim nogama", u oduševljenju, pred gostima tako otplesao *trepak*[2], da je sve prisutne doveo u stanje popriličnog ushićenja. Na nesreću, tom piru je prisustvovao i njegov preosvećeni starešina kome se takav đakonov čin učinio veoma uvredljivim – toliko da zaslužuje, ni manje, ni više, istragu – pa je, u svojoj revnosti, sročio izveštaj arhijereju o tome kako je đakon na svešteničkovoj svadbi „izveo trepak" Arhiepiskop Ignjatije[3], dobivši izveštaj, napisao je sledeće naređenje:

„Đakon N. je 'izveo trepak',
ali 'trepak' ne daje sam od sebe java.
Pa zašto preosvećeni izveštava?
Zvati preosvećenog u konzistoriju i ispitati ga, kad mu se ohladi glava."

Stvar se svršila time da se izvestilac, proputovavši vrstu i po, i potrošivši na put nemalo novca, vratio kući sa poukom da je, kao starešina, trebalo da nauči pameti đakona na licu mesta, a ne da sastavlja pisane izveštaje o tom jednom, pritom „izuzetnom", slučaju.

Kad smo sve to pročitali, svi su, jednoglasno, požurili da izraze potpunu saglasnost sa originalnim naređenjem visokopreosvećenog Ignatija, ali jedan od nas, gospodin R, veliki znalac crkvenog života, koji je uvek u svom sećanju čuvao bogatu zalihu anegdota iz te, svojevrsne i posebite, sredine, dodade: – Dobro je to, gospodo, zaista je ispalo kako treba: preosvećeni odista nije trebalo „da sastavlja pisane izveštaje o 'jednom', pritom izuzetnom slučaju", ali sve zavisi od slučaja do slučaja, i to što smo upravo pročitali priziva mi u sećanje drugi jedan slučaj u kojem je, izveštavajući, preosvećeni stavio svog arhijereja u daleko teži položaj. Međutim, i tamo se stvar izgladila.

Mi smo, razume se, zamolili našeg sabesednika da nam ispriča taj teži slučaj, i začusmo od njega sledeću priču: – Stvar o kojoj ću vam, na vašu molbu, pričati, počela je za vreme prvih godina carevanja imperatora Nikolaja Pavloviča, a dovršila se već pri kraju njegove vladavine, u najluđe dane naših krimskih nevolja. Pokriven tadašnjim događajima od velike važnosti, koji su, prirodno, zaokupili sveopštu pažnju u Rusiji, dotični slučaj „nekrštenog popa" stavljen je pod tepih i sada se čuva jedino u uspomeni sve do sada preživelih aktera tog događaja koji je već dobio karakter zanimljive legende novijeg porekla.

Zato što je ta priča na lokalnom području mnogim ljudima poznata, i jer glavni lik koji u njemu učestvuje, sve do sada srećno i mirno živi, morate me izviniti zato što neću s najvećom preciznošću da ukažem na mesto radnje, i što imam nameru da izbegnem nazvanje ljudi pravim imenima. Reći ću vam samo da se to dogodilo na jugu Rusije, među maloruskim stanovništvom, i tiče se nekrštenog popa, oca Save, veoma dobrog, poštenog

---

[2] *Trepak* – narodni ruski i ukrajinski ples.

[3] *Arhiepiskop Ignjatije* – verovatno Ignjatije Brjančaninov (1807–1867), između 1857. i 1861. episkop kavkaski. O Brjančaninovu Ljeskov piše i u svojim „Besrebrenim inženjerima".

čoveka, koji sve do sada čestito činodejstvuje i živi, omiljen kako među svojim crkvenim starešinstvom, tako i među svojom mirnom seoskom pastvom.

Osim pravog imena oca Save, kojem ne vidim potrebe da dajem pseudonim, sva ostala imena lica i lokaliteta daću izmenjenim, a ne stvarnim, kakva jesu.

2

Dakle, u jednom maloruskom kozačkom selu[4], koje mi, na primer, možemo da nazovemo Paripsi, živeo je bogati kozak Petro Zaharovič, zvani Dukač[5]. Bio je to čovek već u godinama, veoma bogat, bez dece i jeziv-strašan. Nije bio „zlopogleđa" u velikoruskom smislu te reči, zato što Je u maloruskim selima takvo ukoljištvo, na velikoruski način, nepoznato, nego je bio, kako se to kaže „dukač" – čovek ćoškast, svadljiv i drzak. Svi su ga se plašili, i pri susretu s njim se krstili, žurno prelazeći na drugu stranu sokaka, da ih Dukač ne ispsuje, a kad mu se ukaže prilika – ako ga obuzme bes – da ih čak i ne istuče. Njegovo pravo ime, kako to neretko u selima biva, apsolutno je bilo zaboravljeno i zamenjeno sokačkim prozvanjem, ili nadimkom – „Dukač", što je izražavalo njegov neprijatan karakter. Taj uvredljiv nadimak, naravno, nije uticao na ublažavanje prirode Petra Zahariča, nego ga je, naprotiv, još više razdraživao i dovodio do takvog stanja u kojem je on, mada je po prirodi bio veoma lukav čovek, gubio samokontrolu i sav razum, i kidisao na ljude kao mahnit.

Dovoljno je bilo da ga zaigrana deca na sokaku ugledaju, pa da se u plašnji bace kud koji, s povikom: „Joj, bežite, ide stari Dukač" – i odmah se ta preplašenost ispostavljala nebezrazložnom: stari Dukač se upuštao u poteru za razbežalom dečicom, sa svojim dugim štapom, kakav obično u rukama drži svaki ugledni maloruski kozak, ili sa slučajno otkinutom batinom s krošnje nekog drveta. Dukača su se, uostalom, bojala ne samo deca: njega su se, kako i rekoh, trudili da zaobiđu i odrasli – „šta ga znaš, za svaki slučaj" Takav je to, eto, bio čovek. Dukača niko nije voleo, niko mu nije želeo, ni oči u oči, ni iza leđa, nijednu dobru želju, naprotiv, svi su mislili da nebo, zbog neke neshvatljive greške, odavno propušta svadljivog kozaka izdrobiti na komade, tako da od njega ne ostane ni mrve, i svak ko bi mogao rado bi se potrudio da takvu jednu odluku potpomogne. Dukačeve poslove, kao za pakost, sa svih strana, „nije štedela sreća". U svemu je imao uspeha – sve kao da je samo od sebe priticalo u njegove gvozdene šake: ogromna stada njegovih ovaca su se plodila kao stada Lavanova uz Jakovljevo pastirstvo[6]. Za toliki broj grla čak je i okolna stepa postajala mala; Dukačevi debeli, vitorogi, jaki volovi rasli su, i na stotine pari volova su, novim tovarnim kolima, odlazili, čas za Moskvu, čas za Krim, čas za Nežin; a pčelinje košnice u toploj zavetrini njegovog lipara bile su tako brojne da su se pune kace meda računale stotinama. Rečju – blago, kako bi sami kozaci rekli – „nebrojeno". A zbog čega je Bog, sve to, dao Dukaču? Ljudi su se stalno iščuđavali i umirivali sebe pomišlju da sve to nije zbog dobra, nego da Bog, sigurno, na taj način, „iskušava" Dukača, kako bi se ovaj što više uzvisio, a potom će ga tek „kucnuti", i to tako kucnuti da će se raščuti u čitavoj toj okolini.

---

[4] *Malorusko kozačko selo* – Kad kaže „Malorusija", pisac misli na današnju Ukrajinu, koja se, u žargonu, vekovima nazivala „malom Rusijom".

[5] *Dukač* — u Ukrajini dukač je dukat, deo ženske ukrasne nošnje – možda autor misli na njegovu nesavitljivost, tvrdoću.

[6] *Kao stada Lavanova uz Jakovljevo pastirstvo* (Post. 29).

Dobri ljudi su s nestrpljenjem čekali takav ishod nad zlim kozakom, ali su tekle godina za godinom, a Bog Dukača nije kažnjavao. Kozak se stalno bogatio i razmetao, i niotkuda da mu pripreti ništa ravno njegovim postupcima. Selo je time bilo veoma zbunjeno. Tim pre, jer za Dukača nije bilo moguće reći da će mu sve biti naplaćeno na deci: dece nije imao. Ali, evo, odjednom je stara Dukačiha počela, zbog nečega, da izbegava ljude – ona bi se zbunila, ili, kako su tamo govorili, „sputila bi se" – nije izlazila na ulicu i, nedugo potom, u okolini se pronese novost da je Dukačiha „noseća".

Otpočeše govorkanja, jezici se zapletoše ogovaranjima: odavno izmučeno iščekivanjem, javno mnjenje[7] je tražilo blisku zadovoljštinu za sebe. – Kakvo li će to dete biti! Kakvo li će biti to antihristovo detence! Šta ima da se rađa, bolje mu je u stomaku da propadne, beloga sveta da ne vidi!

Svi su taj događaj čekali s nestrpljenjem i, napokon, dočekaše ga: jedne mrazne decembarske noći, u prostranitoj Dukačevoj izbi, u svetim naporima porođajnih muka, ukazalo se dete.

Novi stanovnik ovoga sveta bio je dečačić, pritom bez ikakvih zveropodobnih mana, kako su hteli da ispadne svi ti dobri ljudi; naprotiv, beše to veoma zdravo i lepuškasto dete – s crnom kosicom na glavi i velikim plavim okicama.

Babicu Kerasihu, koja je prva tu novost donela na sokak, kunući se da dete nema ni rožiće, ni repić, ispsovaše, i zamalo da je prebiju, ali dete ipak ostade lepuškasto, zdravo, i uz to još i začuđujuće mirno: disalo je potiho, za sebe, kao da se stidelo dernjanja.

3

U vreme kad mu je Bog darovao tog dečačića, Dukač je, kako je gore i rečeno, već bio blizu svome zalasku. U to vreme imao je možda i više od pedeset godina. Poznato je da vremešni očevi vatreno prihvataju takvu novost kao što je rođenje prvog deteta, i još sina, naslednika imena i bogatstva. Dukač je, takođe, tim događajem bio veoma obradovan – ali ga je izražavao onako kako mu je dozvoljavala njegova surova priroda. Pre svega, pozvao je k sebi beskućnog rođaka Agapa koji je živeo kod njega i saopštio mu da od ovog trenutka ne treba da merka stričevo nasledstvo, jer je sad već Bog njegovoj „ubogosti" poslao pravog naslednika, a potom je istom tom Agapu naredio da se istog trena nakinđuri novim kaputom i kapom, i da se spremi, čim zora zarudi, da krene, s poslacima, do mesnog sudskog nameštenika i mlade popadije – da ih pozove za krsne kumove.

Agap je već i sam bio blizu četrdesete, ali je bio čovek naviknut na poslušanje i izgledao je kao pilence sa zabačenom glavicom, na kojoj je, sa strane, imao smešnu ćelu – takođe delo Dukačevih ruku.

Kad je Agap u svom detinjstvu osiroteo i primljen u Dukačevu kuću, bio je živahno i, čak, otresito dete, a stricu je donosio i korist – bio je pismen. Da ne hrani rođaka badava, Dukač ga je već od prve godine usvojenja počeo slati sa svojim putujućim trgovcima, u Odesu. A kad je Agap, jedanput, vrativši se kući, dao stricu račun i pokazao trošak za novu kapu, Dukač se rasrdio zbog toga što se Agap osmelio samovoljno upustiti se u takvu

[7] *Javno mnjenje* – Takav, danas odomaćen izraz, u Ljeskovljevo vreme nije postojao, ali je ovde upošljen radi boljeg razumevanja teksta. Na drugim mestima korišćena je reč „selo", u smislu javnog mišljenja seoske zajednice, koje u ovoj priči ima znatnu ulogu. Sam pisac, nadalje, u ulozi javnog mnjenja, koristi, ironično, izraz „dobri ljudi".

kupovinu, i tako je surovo momka opaučio po vratu, da ga je vrat veoma dugo boleo i potom se zanavek pomalo iskosio; Dukač je uzeo kapu i okačio je o ekser, da stoji tamo sve dok je ne izgrize moljac. Krivovrati Agap je išao gologlav, pa je bez kape svim dobrim ljudima služio kao „dežurni" za podsmeh. U to vreme on je mnogo i gorko plakao. Ali je u dokolici smislio kako da, u svojoj sirotinji, pomogne sebi. Već odavno je oguglao na progone, ali ljudi su ga nagovorili kako da izađe na kraj sa svojim stricem: to nije baš tako jednostavno, ne može se direktno, nego preko „politike". I to preko prave politike, prefinjene – da kupi kapu, a da trošak ne pokazuje, nego da pogdegde, po malo, „raspe" novac, navodno na druge rashode. Uza sve to, za svaki slučaj, kad ode kod strica, da uzme najduži peškirić i nekoliko puta njime obavije vrat, kako ga ne bi bolelo ako se Dukač opet razgoropadi. Agap prihvati tu pouku i, godinu dana kasnije, kad ga je stric opet poslao u Nežin, otišao je na put bez kape, a vratio se s puta i sa računom i sa kapom, koja se ni u kakvim rashodima nije vodila. Dukač na početku kapu nije ni primetio i čak je, kažu, pohvalio rođaka, rekavši mu: „Trebalo bi te istući, ali nemam rašta" Ali, tada je sam đavo prstom caknuo Agapa da pokaže strikanu kako je na svetu ljudska pravda nepravedna! On proveri da li mu je na vratu dobro namotan dugi peškirić koji je trebalo da posluži kao upijač njegovih političkih napora, i našavši da je u dobrom stanju, reče svom stricu: – Ama, strikane! Batinati ni za šta! Zar je to pravda na belome svetu? – A kakva treba da bude pravda? – Da izvinete, strikane, kao i svaka pravda.

I Agap, prošaravši prstom po papiriću, reče: – Ovde nema kape? – Pa nema – odgovori Dukač. – Ali, evo kape – pohvali se Agap i naheri svoju novu kicošku kapu od rešetilovskog astragana[8].

Dukač je pogleda i reče: – Lepa kapa. Daj i meni da je probam.

Natuče kapu na svoju glavu, priđe parčetu ogledalceta, pričvršćenom za daščicu, prelepljenu šarenim drečavom papirićem, zatrese sedom glavom i opet veli: – Ne da je dobra, uistinu je takva da bi i meni pristajalo da se u njoj šetkam. – Nema šta, pristala bi vam. – A gde si je, vražji sine, ukrao? – Šta vam je strikane, zar ću ja krasti! – odgovori Agap. – Ne dao Bog, od kad znam za sebe ništa nisam ukrao. – Pa kako si je onda ćapio?

Ali Agap odgovori da on kapu nije nikome otimao, nego ju je, eto tako, prosto, osvojio preko politike.

Dukaču je to bilo smešno i toliko neverovatno, da se nasmejao, i rekao: – Hajde ne pravi od sebe budalu: zar je to za tebe, da vodiš politiku? – Jesam je vodio. – De, začepi. – Boga mi, vodio sam je.

Dukač mu samo ćutke pripreti prstom: ali ovaj i dalje ostaje na svome, da je „politiku vodio": – Idi do đavola, tebi su vrane mozak popile – odseče Dukač. – Otkuda to može biti, da ti, takav seoski budalaš, i još u Nežinu, možeš politiku da vodiš.

Ali, Agap je i dalje tvrdio svoje, da je odista vodio politiku.

Dukač naredi Agapu da sedne s njim, i da mu sve, od „a" do „š", o toj politici ispriča, a sam sebi u zdelicu nasu liker od šljive, zapali lulicu i spremi se da dugo sluša. Međutim, nije se imalo šta dugo slušati. Agap opet pred stricem pokaza svoj račun, pa će reći: – Ovde kape nema? – Pa nema – odgovori Dukač. – E, baš tu kapa i jest!

I on ispriča, tačno u kopejku, koliko je na koju stavku u rashodima utrošio, i sve je to govorio vedro, otvorene duše, potpuno se uzdajući u čvrsto na vratu namotan peškirić; tada se, međutim, i dogodilo nešto najnepredvidljivije: umesto da rođaka opauči po vratu, Dukač reče: – Vidi ti njega, stvarno je ispao političar: ukrao, i još vrat omotao, da ga ne

[8] *Rešetilovski astragan* – Rešetilovski rejon je deo Poltavske oblasti, u Ukrajini.

boli. E, pa ja ću tebi dati drugu politiku – i rekavši to, on mu iščupa pramen kose koji se primiri u njegovoj ruci.

Tako se završila ta politička igra strica i sinovca – koja je, postavši svima poznata u selu, učvrstila još tvrđu Dukačevu reputaciju, da je to čovek „kao kamen" – ničim ne možeš da ga savladaš: ni otvoreno, ni politikom.

4

Dukač je oduvek živeo usamljeničkim životom: ni kod koga nije odlazio u posete, niti je sa njim iko hteo blisko da se druži. Ali, Dukač zbog toga, očito, nimalo nije patio. Možda mu se to čak i dopadalo. U krajnjem slučaju, on je, ne bez zadovoljstva, govorio da se u svom životu nikome nije klanjao, niti će se klanjati – nije ni pomišljao da se može dogoditi takav slučaj koji bi ga mogao primorati da se pred nekim pokloni. U stvari, zbog čega bi morao pred bilo kim da pezi? Volova i svakog drugog blaga je mnogo; a ako ga Bog na neki način kazni, pa volovi propadnu ili stradaju u požaru – on ima, sebi na radost, i zemlje i šume – sve će opet biti u redu, sve će iznova početi da rađa, i on će se opet obogatiti. *I da nije* tako, on je u dalekoj šumi imao jedan označeni hrast, samo njemu poznat, pod kojim je zakopan čvrsto kovan oblušni ćup sa starim srebrnjacima. Treba ga samo iskopati odatle, pa da se, od tog blaga, bez ikakvog napora, čitav vek proživi, a da se blago ne potroši. Šta će njemu ljudi? Decu, šta li, da mu krste – ali on dece nije imao. Ili da bi utešio svoju Dukačihu, koja je, po ženskoj navici, prigovarala: – Vele da nas se svi boje, ili nam zavide – a bolje bi bilo da nas neko zavoli.

Teško da je to žensko čantranje zavređivalo pažnju jednog kozaka.

I tako su tekle godine, nad Dukačevom glavom pronoseći, bez štetovanja po njega, razne životne dogodovštine i nezgode – ali slučaj koji ga je mogao primorati da se pokloni ljudima, ipak ga nije mimoišao: ljudi su mu sada postali potrebni – da krsti dete.

Svakome drugom, ne tako gordom čoveku, kao Dukač, to, razume se, ne bi predstavljalo nikakvu poteškoću, ali da Dukač ide među ljude, zivka ih, pa još i da moli – to njemu nije priličilo. Koga, uostalom, da zove i koga da „moli"? – Razume se, ne bilo koga, nego prve ljude: mladu kicoškinju, popadiju, koja je po selu išla u poltavskim kapama, i sudskog pristava koji se, u to vreme, gostio kod oca đakona. Da kažemo, to je viđeno društvance, ali ima nešto užasno: šta ako odbiju kumstvo? Dukač se sad dosećao da nikad nije obratio pažnju, ne samo na obične ljude, nego da nije uvažavao čak ni oca Jakova, a sa đakonom se samo jednom, na vršaju, „makljao", zbog toga što ovaj, idući mu u susret, nije hteo da se skloni s puta u blato. Može se desiti da oni to nisu zaboravili i sada će se, kad se gordome kozaku javila potrebica za njima – toga, verovatno, setiti. Međutim, ništa se protiv toga sad više nije moglo učiniti. Dukač se uzdao u lukavost: izbegavši da otkaz dobije lično, on je poslao Agapa, kako bi ovaj pozvao kumove. A da se sve to povoljnije svrši, snabdeo ga je naročitim darovima seoskih svojih zaliha, koje je izvadio iz zavetne škrinjice: gospođi veliki češalj od kornjačevine „sa ojačanjem", a gospodinu pozlaćeni peharčić s ugraviranim petlom i nemačkim natpisom. Međutim, sve to ispade uzalud: kumovi odbiše kumstvo, a darove ne primiše; i još su se Agapu, po njegovim rečima, u lice nasmejali: zbog čega se, vele, Dukač uzvrzmao – zar je decu takvih zlica kao što je on, uopšte i moguće krstiti?

A kad je Agap primetio da će, ostane li ovako, dete, možda, i čitavu nedelju dana ostati nekršteno, tada je, navodno, sam pop, otac Jakov, otvoreno prorokovao: šta nedelju dana, ostaće nekršteno za čitav svoj vek.

Začuvši to, Dukač desnom šakom načini šipak, tutnu ga rođaku pod nos i naredi Agapu da ode i taj isti šipak, na račun njegovog proroštva, pokaže ocu Jakovu. A da bi Agap išao bodrije – drugom rukom ga zgrabi za šiju i odgurnu prema kapiji.

5

Agap, razume se, ovo nije smatrao za najgori ishod, kakav je mogao da očekuje zbog svog neuspešnog poslanstva i, sklonivši se stricu sa očiju, ode u krčmu, gde je tako valjano uspeo da ispriča šta se dogodilo, da su pola sata kasnije žitelji saznali sve, i svi su se, od najmlađih do najstarijih, radovali zato što je otac Jakov „u knjigama pročitao da je Dukačončiću na rođenju pisano ostati nekršten". *I kad bi* sada stari Dukač zaboravio na svoju važnost, i pozvao za kuma poslednjega među poslednjima u selu, sigurno nikoga ne bi uspeo da nagovori – Dukač je to i sam znao; on je znao da se nalazi u položaju onog vuka koji se svima, nečim, zamerio, i sad nema kuda da se dene, niti ima od koga da zatraži zaštitu. On nije mirovao: tutnuvši Agapu pod nos šipak, upućen ocu Jakovu, on je odlučio da sve reši ne samo bez pomoći svih svojih suseljana, nego i bez usluga samoga oca Jakova.

Uprkos svima, ali možda posebno uprkos ocu Jakovu, Dukač je odlučio da krsti sina u tuđoj eparhiji, u selu Peregudi, koje se od Paripsa nalazilo ne dalje od desetak vrsta[9]. A da ne guraju hitan posao u nekakvu vreću za odlaganje – da, neizostavno, sina krsti odmah – kako sutradan o tome ne bi bilo govorkanja; naprotiv, trebalo bi da, već sutra, svi znaju da je Dukač pravi kozak koji nikome ne daje povoda za podsmeh, i može da se snađe mimo svih. Odabrao je i kuma. i to nenadanog – Agapa. Istina, takav izbor je mnoge mogao da začudi, ali i za to je Dukač imao izgovor: uzimao je proste kumove, „prve koje sretne" jer on ima poverenje da mu Bog šalje upravo takve. Agap je i uistinu bio prvi „polaznik", njega je bogati kozak prvoga i ugledao na vest o rođenju; a prva „polaznica" bila je babica Kerasivna. Uzeti nju za kumu bilo je pomalo neugodno, jer Kerasivna nije imala naročito pristojnu reputaciju: bila je, nesumnjivo, veštica; toliko nesumnjiva da to nije poricao čak ni njen muž, veoma ljubomorni kozak Kerasenk, iz kojeg je ta lukava ženica svu pamet i svu njegovu žestoku ljubomoru umela isisati. Pretvorivši ga u najobičniju budalu, ona je živela apsolutno slobodno – pomalo trgujući alkoholom, pomalo zarađujući kao babica, čas prodajući hlepčiće, a čas, prosto, „berući cvetove zadovoljstva".

6

Za njeno veštičarenje su znali i stari i mladi – zato što je slučaj, koji je to otkrio, bio buran i skandalozan. Kerasivna je još kao devojka bila neustrašiva pustolovka – živela je u gradovima i imala nekakvu bočicu posebitog oblika s rogatim đavolom, koju joj je

[9] *Vrsta* – ruska mera za daljinu, oko jedan kilometar.

poklonio rogačevski plemić[10] iz Pokote, koji je takve đavolštine izlivao u susednoj fabrici stakla. Kerasivna je, sebi za zdravlje, pila iz te bočice, i bila zdrava. Napokon, i to joj je bilo malo – ona je pokazala i neshvatljivu hrabrost, pristavši, svojom voljom, na udaju za Kerasenka. To niko nije mogao da učini, osim žene koja se ničega ne boji, jer je Kerasenko, što je bilo svima poznato, svojom ljubomorom satro već dve žene, i kada u okolini nigde za sebe nije mogao da pronađe treću, tad mu se ta grešnica Hristja sama ponudila, i pošla za njega, ali je postavila jedan jedini uslov – da uvek mora da joj veruje. Kerasenko se složio, a u sebi je mislio:

„Glupa li si, ženturačo: baš ću ti verovati – čim se oženim, ni na korak te od sebe neću pustiti!"

Svaka bi na Hristjinom mestu tako nešto i predvidela, ali ta lukava devojka kao da je oglupavila: ne samo da se nimalo nije bojala, i pošla za ljubomornog udovca, nego se još potrudila i da ga sasvim preobrazi, tako da je potpuno prestao s ljubomornim scenama i dozvolio joj da živi po svojoj slobodnoj volji. To je, eto, upravo i postignuto najlukavijim mogućim veštičarenjem i uz nesumnjivo učešće đavola, kojeg je Kerasivnina susetka, Podnebesnaja[11], lično, jednom prilikom ugledala u liku čovečijem.

To se desilo uskoro pošto se Kerasenko oženio veštom Hristjom i, iako je od tada prošlo već dobrih desetak godina, ipak se siroti kozak, naravno, sve do sada dobro sećao tog đavolskog slučaja. Bilo je to jedne zime, pred veče, na praznike, kad nijedan kozak, pa bio i najljubomorniji, ne može da sedi kod kuće. A Kerasenko je i sam „čeznuo za svetom", dok ženu nikuda od kuće nije puštao – zbog čega se kod njih dogodila rasprava za vreme koje je Kerasivna rekla mužu: – Čuj, ako se ne budeš držao reči koju si mi dao, ja ću te oštro kazniti! – Ma nemoj! A kako ćeš ti to mene kazniti! – uzvratio je Kerasenko. – Kazniću te da ćeš sve svetlace pred očima videti. – A ja te sa oka neću ni puštati! – A ja ću na tebe utvaru da pustim! – Kakvu utvaru? Pa zar si ti veštica? – Tek ćeš da vidiš jesam li veštica, ili nisam. – Dobro. – Videćeš, čuvaj me, drži me, a ja ću ipak isterati svoje.

I još je odredila i rok. – Ni tri dana neće proći, učiniću to.

Kozak je sedeo čitav dan, presedeo je i drugi, presedeo i treći do same večeri, i tada pomislio: „Rok se završio, neka me sto đavola odnesu, koliko je kod kuće dosadno... A Podnebesnihina krčmica je baš preko puta moje izbe, prozor uz prozor; ja ću i odatle da vidim ako neko uđe u moju izbu. Dotle ću, tamo, da popijem dve-tri ili četiri čašice... da čujem šta ljudi govore i šta ima novo u mestu... Još ću i zaplesati – zabaviću se".

Krete on – ode i sede, kako je i zamislio, kraj prozora, tako da vidi čitavu svoju izbu, lepo vidi kako vatra gori, vidi kako se ženica mota, tamo i amo. Nije li to zgodno? Tako je Kerasenko sedeo i pio, stalno nadgledajući svoju izbu; ali, ma kako se trudio da bude neprimetan, udovica Podnebesniha primeti tu njegovu besposlicu, i rastoroka se nad njim: eh, veli, kako si ti jedan glup kozak – šta zuriš – čitav život da gledaš, nikoga nećeš uvrebati. – Neka, neka – još ćemo se poterati! – Ništa ti to neće pomoći – tamo gde za nama, ženicama, više motre, tamo nama ženicama sam đavo pomaže. – Samo ti pričaj, ali za sebe – odgovori kozak. – Jer kad se ja na ženicu navrzem, tu ni sam đavo ništa neće moći da preduzme.

Tada svi zavrteše glavama. – Nemoj tako, Keresenko, ah, ne valja ti to! – Ili si čovek nekršten, ili si se do te mere prođavolio da ni u samog đavola više ne veruješ.

---

[10] *Rogačevski plemić* – Rogačevo je staro selo u Moskovskoj oblasti, u Rusiji. Radi se, očito, o nekom mladom bogatom zemljoposedniku, zavodniku.

[11] *Podnebesni* – u originalu pisac upotrebljava reč „Pidnebesni", ali je to lokalizam, kad se „o" (iz reči „pod") namerno kvari u lokalno „i"; na srpskom, prezime „Pidnebesni" zvuči loše, pa smo vratili „o".

I svi se zbog toga uzrujaše, a neko iz gomile čak doviknu: – Ama šta se tu s njim cifrate: treba mu dati po rebrima, tako da dođe sebi, osvesti se, i odmah se pravoj veri prikloni.

Odista, za malo da ga izudaraju, pri čemu je, kako je Kerasenko primetio, posebno na tome nastojao nekakav stranac za kojeg je Kerasenko, ko zna zašto, pomislio da je to niko drugi nego onaj isti rogačevski plemić koji je njegovoj ženi poklonio bočicu s đavolom, i zbog kog je on sa ženom, pred svadbu, imao raspravu koja se završila uslovom da se o tom čoveku među njima nikada više ne povede reč.

Uslov je bio završen strašnom kletvom, da će Kerasenko, ako makar jednom spomene tog plemića, zbog toga završiti u đavolovim čeljustima. Kerasenko je tu kletvu zapamtio. Ali, sad je, baš kao zainat, bio pijan, i nije mogao da podnese sopstvenu konfuziju: zbog čega se ovde pojavio rogačevski plemić? On požuri kući, ali kod kuće ne zateče ženu, i to mu se učini još neshvatljivije.

„Ne pominjati ga" – pomisli on. – „čvrsto smo uslovili da ga više ne pominjemo, pa zbog čega se on ovuda vrti – i zašto moja žena nije kod kuće?"

Dok se Kerasenko bacao u takva razmišljanja, odjednom mu se pričini da se neko u senici iza vrata ljubi. On uzdrhta i poče da osluškuje... čuje još jedan poljubac, pa još jedan, onda šapat, i opet poljubac. I sve to pored samih vrata... – Eh, do sto đavola – reče sebi Kerasenko. – Ili sam ja to, po staroj navici, potegao malo više votke kod Podnebesnihe, pa mi sad đavo ko zna šta pred očima ukazuje; ili je to moja. ženica dokučila da želim s njom da se svadim zbog rogačevskog šljahtića, pa je već uspela na mene da pusti utvaru? Ljudi su mi već, i ne jednom, govorili da imam vešticu, ali ja to nisam uspeo da prokljuvim, i sad... ej, opet se ljube, o... o... o... opet i opet... Stoj, kad govorim, uhvatiću te ja!

Kozak se spusti sa klupice, dopuza tiho ka vratima i, prislonivši uvo uz pukotinu, poče osluškivati: ljube se, nesumnjivo se ljube – tako usnama cmokću... A evo... i razgovora, i to je živi glas njegove žene; on čuje kako ona veli: – Šta će tebi moj muž, to je obrni-okreni gad: ja ću mu drugu ženu naći, a tebe ću pustiti u kuću.

„Oho" – pomisli Kerasenko. – „To se ona još i hvali da će mene proterati, a u moju izbu nekog želi da pusti... E, to neće moći!"

I on se pridiže da bi jakim udarcem otvorio vrata, ali se vrata sama raskriliše, i na pragu se pojavi Kerasivna – tako lepa, mirna, samo, kao, malo pocrvenela, i odmah poče da se svadi, kao što i priliči pravoj maloruskoj ženici. Nazvala ga je đavoljim sinom, i pijancem, i psetom, i mnogim drugim imenima, a kao zaključak podseti ga na prihvaćen uslov: da Kerasenko ni pomisliti ne sme da bude ljubomoran. Da bi dokazao svoje poverenje u nju, odmah treba da je pusti na večernju zabavu. Inače, ona će mu takvu svinjariju napraviti, da će se doveka sećati. Međutim, Kerasenko nije bio toliko nesmotren da je pusti na večernju zabavu pošto je svojim očima, kod Podnebesnihe, ugledao rogačevskog plemića, a sad još i čuo kako se njegova žena s nekim ljubi i dogovora da nekoga pusti u njegovu izbu... Sve mu se to, razume se, učinilo isuviše očiglednom glupošću. – Ne – reče on. – Potraži takvog glupana na drugom mestu, a ja od tebe tražim da ostaneš kući, i da se spremiš za spavanje. Tako će biti najbolje: u tom slučaju neću se ni tvojih utvara preplašiti.

Kerasivna, začuvši te reči, čak i preblede; muž je s njom prvi put progovorio takvim tonom, i ona shvati da je u njenoj bračnoj politici nastao najodlučniji trenutak, koji ni po koju cenu ne sme propustiti: ili – sve što je do sada s takvom veštinom i upornošću uredila, nestaje bez traga, i još će joj se, verovatno, i o glavu obiti.

I ona poskoči – ispravi se koliko je duga, kozaku pod nos tutnu najuvredljiviji mogući šipak, i htede, mnogo se ne predomišljajući, da zamakne kroz vrata napolje, ali ovaj pogodi njenu nameru i preduhitri je, zatvorivši vrata lokotom, pa, spustivši ključ u bezdani džep svojih najširih pantalona, s prkosnim spokojstvom reče: – Evo ti sad celog tvog putovanja, od peći do vrata.

Kerasivnin položaj postade još teži; ona prihvati muževljev izazov i pade u tako neopisivo i strašno ekstatičko stanje, da se Kerasenko čak i preplaši. Hristja je dugo stajala na istom mestu, sve dršćući i istežući se, kao zmija, pri čemu su se njene ruke grčile, pesnice bile čvrsto stisnute, u njenom grlu je nešto škriputalo, po licu su kolale čas bele, čas grimizne mrlje, dok oči, ustremljene na muža, oštrije od noževa, odjednom zaigraše otvoreno crvenim plamenom.

To se kozaku učini toliko užasnim, da on, ne želeći da gleda ženu obuzetu takvim besnilom, kriknu: – Šta ti je, prokleta veštice – i dunuvši u lampu, odjednom ugasi svetlo.

Kerasivna lupi nečim u tami i zašišta: – E pa, upoznaćeš me kao vešticu! – i potom odjednom, kao mačka, poskoči prema peći i, glasno-preglasno, povika u dimnjak: – U-hu-hu-uuuu! Uguši ovu svinju!

7

Kozak se, odista, još više uplaši tog novog izliva besa, ali da ne pusti ženu koja je, očito, bila veštica, i imala jasnu nameru da proleti kroz dimnjak, on je uhvati, jako obgrli rukama, baci je na krevet uza zid, pa istog časa i sam prileže, s druge strane, na ivici kreveta.

Kerasivna se, na čuđenje muža, nimalo ne usprotivi – naprotiv, ona je bila tiha, kao smireno detence, čak se nije ni branila. Kerasenko se tome obradova i, stegnuvši, jednom rukom, ključ skriven u džepu, a drugom ženu zgrabivši za rukav košulje, zaspa dubokim snom.

Ali, njegovo blaženo stanje ne potraja dugo: tek što ja zapao u prvi, najslađi san, u kojem se njegov mozak razmekšao mirisima vinskih isparenja i izgubio oštrinu slika, odjednom ga neko munu u rebra.

„Šta je ovo?" – pomisli kozak i, osetivši nove udarce, promrmlja: – Što se ti, ženo, laktaš? – Zašto bih se laktala: bolje poslušaj šta se to kotrlja po dvorištu? – Šta se kotrlja? – Oslušni!

Kerasenko pridiže glavu s jastuka i začu da nešto u dvorištu, odista, užasno vrisnu. – Aha – reče on. – Izgleda da neko podbada našu svinju. – Sigurno je to u pitanju. Bolje me pusti da odem i vidim je li valjano zaključana? – Da te pustim?... Hm... hm... – Ama daj mi ključ, inače će nam svinju ukrasti i čekaćemo praznike bez kobasica i masti. Svi dobri ljude ješće kobasice, a mi ćemo samo da gledamo... Oho-ho-ho... Čuj, čuj: izgleda da je vuku... Joj, što mi je žao, koliko jadno svinjče skviči!... Nego me pusti, što pre: otići ću da im ga preotmem. – Nije nego: treba još i da te pustim! Gde to ima da žena takvu jednu stvar rešava – oko svinje da se otima! – odgovori kozak. – Bolje da ustanem sam, sačuvaću je.

U stvari, hvatao ga je strah, a bio je isuviše lenj da ustane i da izlazi na mraz iz tople izbe; s druge strane, i svinje mu je bilo žao, tako da je, ipak, ustao, navukao jaknu i izašao iz kuće. Tada se i desio taj, do danas nerazjašnjeni događaj, koji je, nesumnjivim dokazima,

učvrstio Kerasivnu u takvoj veštičjoj slavi, da se, od tada, svak plašio u svojoj kući čak i ugledati je, a kamoli uzeti za kumu – kako je učinio nadmeni Dukač.

8

Oprezno koračajući, kozak Kerasenko nije ni stigao da otvori svinjac, gde je žalosno skvičala. nezadovoljna pričinjenim joj uznemirenjem, svinja, kad na njega, iz neprozirne tame, pade nešto široko i meko, kao nekakva pletena mreža; kozaka, istog trenutka, nešto ošinu po grbini, tako da on pade na zemlju i jedva, potom, ustade. Uverivši se u to da je svinja čitava i da leži na svom mestu, Kerasenko jače priteže zasun na vratancima i krete ka izbi kako bi nastavio da spava.

Ali, nije mu bilo suđeno: bili su zaključani – ne samo izba, nego i njegov doksat. Kolao je tamo i ovamo – sve je zaključano. Kakva je to šarada? Kucao je, kucao, zvao i zvao ženicu: – Ženice! Hristja! Otključaj mi, što pre.

Kerasivna se nije odazivala. – Pu, odvratna ženturačo: šta je ona smislila – da se zaključa i odmah da zaspi! Hristja! Ej, ženo! Otključavaj!

Nigde nikog. Kao da je sve zamrlo; čak i svinja spava, ni ona glasa ne daje od sebe.

„Eto ti sad" – pomisli Kerasenko. „Vidi ti nju, kako je zahrkala! Bolje da ja, preko blata, izađem na sokak i priđem prozoru; ona spava blizu prozora, s te strane će me odmah čuti".

Tako i učini: priđe prozoru i, evo, kuca, ali šta to čuje? Njegova žena govori: – Spavaj, čoveče moj, spavaj; ne obaziri se na to što kucaju: ovuda se, kod nas, svaki đavo mota!

Kozak poče jače da lupa i da viče: – Odmah otključavaj, ili ću razbiti prozor.

Ali, tada se Hristja rasrdi i odazva se: – Ko sme u ovo doba časnim ljudima u prozore da lupa? – Ama to sam ja, tvoj muž. – Kakav sad moj muž? – Poznato je kakav. To sam ja, Kerasenko. – Moj muž je kod kuće – idi svojoj kući, odlazi, ma ko tamo bio, i ne budi nas: ja s mužem, evo ovde, zagrljena, spavam.

„Šta li je ovo" – pomisli Kerasenko – „Da ja ovo ne spavam, da sve ovo ne vidim samo u snu, zar se odista događa?"

I opet pokuca, i poče da doziva: – Hristja, o Hristja! Ama otključaj, božije milosti radi.

I stalno moljaka, moljaka jedno isto; a ona tamo dugo ćuti – ništa ne odgovara, a potom se opet odaziva: – Ti si potpuno poludeo – ma ko bio. Šta si se navrzao? Velim ti, moj muž je kod kuće, leži zagrljen sa mnom – evo ga tu, kraj mene. – To se tebi, Hristja, možda sve samo priviđa? – Ha! Baš ti hvala na tome! Šta si mislio, da sam ja takva glupača koja ništa ne oseća, i ništa na ovom svetu ne razume? Pa ja, valjda, i sama znam šta mi se priviđa, a šta mi se ne priviđa. Evo njega, evo mog čoveka, sasvim blizu pokraj mene... evo sad ću ga i prekrstiti: Gospode Isuse, a sad ću ga i poljubiti: i zagrliti, i opet poljubiti... Tako nam je lepo zajedno, a ti, đavole potukački, idi svojoj kući i svojoj ženici – ne smetaj nam da spavamo i da se ljubimo. Laku noć i – pođi s Bogom.

„Pu, neka ide do sto đavola taj tvoj dečko: kakvo buncanje!" – slegavši ramenima, razmišljao je Kerasenko. – „Šta li je ovo, da nisam, prešavši preko blata, pobrkao kolibu? Ali ne, ovo je moja koliba!"

On pređe na drugu stranu široke seoske ulice i poče da broji, počev od bunara s visokim ukrasnim drvenom ždralom. – Prva, druga, treća, peta, sedma, deveta... Ama jeste, moja je deveta.

Priđe: opet kuca, opet zove, opet ista priča: obrni-okreni, odazivao se ženski glas, i svaki put sa većim nezadovoljstvom, i sve u jednom istom smislu: – Marš odavde: moj muž je sa mnom.

A Hristjin glas – nesumnjivo pripada njoj. – Čuj, ako je tvoj čovek s tobom – neka se i on oglasi. – Nema on šta sa mnom da razgovara, već smo se sve dogovorili. – A ja baš želim da ga čujem. Je li taj čovek tamo, s tobom? – Nego šta je: evo, čuj kako se ljubimo. – Fuj, propast ih snašla: stvarno se ljube, a mene uveravaju da ja nisam ja, i šalju me da negde drugde odem kući. Ali, pričekaj samo: nisam ja baš toliko glup – krenuću da skupljam ljude, neka ljudi kažu: je li ovo moja kuća, ili nije, i da li sam ja, ili je neko drugi, muž moje žene. Čuj, Hristja: odoh da izbudim ljude. – Idi već jednom, idi – odgovara glas. – I samo nas se okani: mi smo se, evo, dva puta ljubili, i sad mirno zagrljeni ležimo, baš nam je lepo. Do vas ostalih uopšte nam nije stalo.

Odjednom i drugi, nesumnjivo muški glas, poče da tvrdi isto to. – Dva puta smo se ljubili i sada mirno zagrljeni ležimo, a ti idi do đavola!

Ne preosta da se učini ništa više: Kerasenko bi uveren da se, pod njegovim imenom, uz Hristju primakao neko drugi, i on ode da izbudi komšije.

9

Ne zna se da li je trajalo dugo ili kratko, dok je raspamećeni Kerasenko uspeo da izbudi, i oko svoje kuće skupi, dvadesetak kozaka i radoznalih kozakinja koje su dobrovoljno pratile muževe – a Kerasivna je ostajala u svom položaju i stalno sve uveravala da je sa svima njima utvara, a da je njen muž s njom u kući, da leži u njenom zagrljaju – a kao dokaz za to ne jednom ih je primorala da saslušaju kako ga ona slatko ljubi. Kozaci i kozakinje su sve to odslušali, i znali su da to, tamo, iza prozora, nikako ne može biti lažno, zato što su poljupci bili pravi-pravcijati. Jeste, dešavalo se to iza prozora, i nije se baš sve moglo jasno razabrati, ali ipak su dobro čuli muški glas koji je, po Kerasivninom uveravanju, pripadao njenom mužu. I svi su čuli kada se taj glas, jednom, približio samom prozoru, i odatle, užasavajući sve koji su stajali napolju, rekao: – A zašto vi, budale, sledite jednu utvaru? Ja kod kuće sa ženicom ležim; a vas je utvara dovela ovamo. Nego dajte, svak ponaosob, po jednu dobru ćušku tom zgubidanu – i utvara će se odjednom rasplinuti.

Kozaci se prekrstiše, a jedan od njih koji je stajao najbliže Kerasenku, prvi ga i opauči, iz sve snage, po vratu – ali se istog časa i nadade u bekstvo: njegov primer sledili su i drugi. Kerasenko je, dobivši po bubotak od svakoga ponaosob, napokon bio surovo istučen i nemilosno bačen kraj praga svoje zamračene kolibe, gde ga je nekakav lukavi demon tako usrdno odmenjivao na bračnome ležaju. On više nije ni pokušavao da olakša svoju tugu, već je samo, sedeći na snežiću, gorko plakao, kako pravom kozaku nije priličilo, i kao da je stalno osluškivao kako se njegova Kerasivna ljubi. Ali, na sreću, svim ljudskim mukama, napokon, dođe kraj – pa i to Kerasenkovo posrtanje prestade – on zaspa, i njemu se prisni kao da ga je njegova sopstvena žena zgrabila za vrat i prenela ga na njemu dobro poznatu toplu postelju – a kada se probudio, on, odista, sebe zateče na svojoj postelji, u svojoj izbi, dok se pred njim, kraj peći, majala, spremajući pogačice sa sirom, njegova lepuškasta Kerasivna. Rečju, sve kako valja – kao da se ništa neobično nije desilo: ni sa svinjom, ni sa utvarom – od svega toga ni pomena. Kerasenko je veoma želeo da sa nekim o tome razgovara, ali nije znao: kako započeti taj razgovor?

Kozak na sve to, najzad, samo odmahnu rukom, i od tada je sa svojom Kerasivnom živeo u miru i slozi, ostavljajući joj apsolutnu slobodu i prostor, kojima se ona koristila kako je najbolje umela i znala. Ona je i trgovala, i putovala, kud je htela, a domaća sreća zbog toga nije trpela, dok su se imanje i domaćinstvo uvećavali. Ali je, zauzvrat, za selo Kerasivna bila izgubljena Svi su znali da je veštica. Lukava kozakinja se protiv tih glasina nikada nije bunila, jer su joj one donosile svojevrsnu slavu: nje su se bojali, poštovali su je, a dolazeći kod nje po savet, donosili bi joj – ili korpu jaja, ili neki drugi, prigodan za domaćinstvo, dar.

10

Dukač je, takođe, dobro poznavao Kerasivnu, i znao je, razume se, da je to pametna žena sa kojom se, ako izuzmemo njeno veštičarenje, nije zgorega posavetovatovati za svaku posebnu potrebu i slučaj. Kako je i sam Dukač bio čovek koga nisu mnogo voleli, nije se baš mnogo klonio Kerasivne. Ljudi su govorili da su ih, navodno, ne jednom viđali kako udvoje stoje pod gustom vrbom koja je rasla spletena sa ogradom što deli njihove bašte. Neki su, čak, mislili da je tu, pomalo, bilo i nekakvog greha, ali to su, razume se, bile spletke. Dukač i Kerasivna su, nalazeći u svojim reputacijama nešto zajedničko, prosto bili poznanici, i imali su o čemu da porazgovaraju jedno sa drugim.

Tako i sad, u mučnom slučaju koji je usledio zbog neuspešnog poziva na kumstvo, Dukač se setio Kerasivne, pozvao je na savetovanje, i ispričao joj nelagodnu situaciju u koju su ga doveli ljudi.

Saslušavši ga, Kerasivna je malo razmislila i, otresavši glavom, direktno odrezala: – Ništa zato, pane Dukač, uzmi mene za kumu! – Tebe da uzmem za kumu – ponovi, u nedoumici, Dukač. – Ne verujete, valjda, da sam stvarno veštica? – Hm! Vele da jesi, a ja u tebe repić nisam video. – Nećete ga ni videti. – Hm! Tebe za kumu... A šta će ljudi na to reći? – Koji ljudi? Oni koji ne dolaze ni da vam pljunu u kolibu? – Pravo veliš, ali šta će moja Dukačiha reći? Pa ona veruje da si ti veštica!? – Zar je se bojite? – Da li se bojim... Nisam takva budala, kao što je tvoj muž: žena se ne bojim, i nikoga se ne bojim: jedino... Stvarno nisi veštica? – Eh, vidim ja da ste vi, pane Dukač, takođe budala! Kad je tako, uzmite za kumu koga god želite. – Hm! De, stani, stani, ne srdi se: evo, budi mi kuma. Samo reci, hoće li peregudinski pop da obavi krštenje s tobom? – A zašto ne bi! – Bog bi ga znao: on je, šta ja znam, pismenko – sve ide po knjizi, redno – reći će: nije moje vere. – Ne bojte se, neće reći tako, iako je učen: dobru će ženicu poslušati... Pođe od knjige, a završiće, kao i svi ljudi – onako kako mu ženica kaže. Dobro ja njega poznajem, bila sam s njim u društvu, gde nije, kao, hteo ni kap da gucne. Veli: „u pismu je rečeno: ne opijajte se vinom – u njemu jest blud" A ja mu velim: „Blud je blud, a vi slobodno drmnite jednu čašicu". I ispio je. – Ispio? – Ispio. – Pa onda je sve kako valja: samo gledaj, popije li vinca, da ne uprska stvar – ne bih našeg momčića nazvao Ivanom, nego Nikolajem. – Nego šta! Neću mu, valjda, reći da hrišćansko dete nazove Nikolom. Kao da ne znam da je to ime moskovsko[12]. – Jeste, jeste: Nikola je Moskov.

Stvar je bila još i u tome da Kerasivna nije imala tako toplu i široku bundu, da bi dete vozila do Pereguda, a dan je bio veoma studen – pravo „varvarsko vreme" – ali zato je

[12] *Kao da ne znam daje to ime moskovsko* – u priči nemalu ulogu igra i istorijska pozadina odnosa ukrajinskog kozaštva i velikoruskog carskog centra. Moskva je sedište ruskog cara, a kozaštvo stalno ističe svoju autonomiju, pa i preko „nemoskovskog" imena deteta koje valja krstiti.

Dukačiha imala divnu bundu, sa ušivenom plavom postavom. Dukač je uze i, ne pitajući ženu, dade je Kerasivnoj. – Na – veli – odeni se, uzmi je za sebe, samo ne oteži, da ljudi ne bi rekli kako Dukačevo dete tri dana nije bilo kršteno.

Kerasivna se u vezi s bundom malo nećkala, ali je, ipak, uze. Ona visoko uvis povrnu rukave postavljene zečjim krznom, i svi su u selu videli kako je veštica, ponosno na zatiljak zabacivši šarenu kapuljaču, sela pored Agapa u sanke u koje je Dukač upregao par jakih konja, i zaputila se kod popa Jerjome, u selo Peregude, do kojeg je bilo nešto manje od osam vrsta. Kad su Kerasivna i Agap polazili, radoznalci su jasno videli da su kum i kuma potpuno trezni. Bardačić s pićem koji se Agapu, koji je upravljao konjima, nalazio na kolenima, bio je, očito, predviđen za čašćenje sveštenstva. U naručju Kerasivne, na postavi široke plave zečje bunde, ležalo je dete sa čijim krštenjem se morao desiti najčudnovatiji slučaj – koji su, uostalom, mnogi iskusni ljudi živo predosećali. Oni su znali da Bog neće dopustiti sinu tako rđavog čoveka kao što je Dukač, da bude kršten, i to kumstvom svima poznate veštice. Lepa bi, posle toga, ispala i čitava krštena vera!

Ne, bog je pravedan: on to ne može dopustiti, i dopustiti neće.

Takvog istog mišljenja je bila i Dukačiha. Ona je gorko oplakivala užasnu samovolju svog muža, koji je izabrao jedino, dugo čekano dete, da ga poveri na kumstvo svima znanoj vešticu.

U takvim prilikama i predskazanjima, proteče odlazak Agapa i Kerasivne s Dukačevim detetom iz sela Paripse u Peregude, kod popa Jerjome.

To se dogodilo u decembru, dva dana uoči svetog Nikole, sat-dva pre podneva, u veoma hladan dan sa oštrim „moskovskim" vetrom, koji se, odmah posle odlaska Agapa i Kerasivne, počeo razigravati sa seoskih atara i uskoro se pretvorio u surovu oluju. Nebo se odozgo prevuklo olovom; odozdo se uzvitla snežna prašina, i poče ljuta vejavica.

Svi ljudi koji su Dukačevom detetu želeli zlo, uvidevši takve vremenske prilike, pobožno se prekrstiše, i osetiše se zadovoljenim: sada više nije bilo nikakve sumnje da je Bog na njihovoj strani.

11

Rđava predosećanja su mučila i samog Dukača; ma koliko bio jak, ipak je bio podložan sujevernom strahu i – plašio se. U stvari, da li se podigla zbog ovoga, ili onoga, oluja koja je sada pretila kumovima i detetu, otkinula se kao s lanca baš u vreme kada su izlazili van sela. Ali, još teže je bilo to što je Dukačiha, koja je svoj vek provela u ropskom ćutanju pred mužem[13], odjednom otvorila svoja ćutljiva usta, i progovorila: – Nama je pod starost – meni za utehu, Bog dao dete, a ti si ga upropastio. – Šta to pričaš – prekide je Dukač – Kako sam to dete upropastio? – Tako što si ga predao vešticu. Gde se to, u čitavom hrišćanskome kozaštvu, čulo da su dete, krštenja radi, davali vešticama? – E, baš će ga ona krstiti! – Nikad to nije bivalo, i neće ni biti, da pred svoju hrišćansku krstionicu Gospod pusti zlonamernu vešticu. – Ko ti je uopšte rekao da je Kerasivna veštica? – Svi to znaju. – Zar malo šta svet govori? Niko joj nije video rep. – Rep nisu videli, ali su videli kako je muža omađijala. – Rašta takvu budalu ne omađijati? – I od Podnebesnihe je sve mušterije

[13] U *ropskom ćutanju pred mužem* – Dukačiha se mužu obraća čas „na ti", a čas persirajući, kako nalažu običaji onog vremena; to, možda, nije piščeva nedoslednost, već izraz „pobunjenog" stanja njenog duha koji, usplahiren zbog sina, pokazuje konfuziju.

odvratila, da ne bi hlepčiće kupovali od nje. ~ Podnebesniha lako zaspi, te preko noći ne izbućka testo kako valja – zato su njeni hlepčići gori. – Ama s vama se ne može razumno govoriti, ali pitajte koga god hoćete, priupitajte sve dobre ljude, i svi dobri ljudi će vam reći isto – da je Kerasiha veštica. – Rašta bih druge dobre ljude pitao, kad sam i sam dobar čovek.

Dukačiha iskosi pogled na muža, pa će reći: – Kako, kako?... Vi ste dobar čovek? – Sigurno da jesam! A je li, po tvom mišljenju, ja, kao, nisam dobar čovek? – Razume se, ne. – Ko ti je to rekao? – A je li vama ikada neko rekao da ste dobri? – A ko je rekao da nisam dobar? – Kome ste vi, ikada, učinili ikakvo dobro? – Raznima sam razna dobra učinio! – Da, da.

„Do sto đavola... istina je da nikako ne mogu da se setim; kome sam, ikada, učinio neko dobro?" – pomisli, nenavikao na protivljenje, Dukač – i da ne bi slušao nastavak tog, po njega neprijatnog, razgovora, reče: – Samo mi je još to nedostajalo, da s tobom, babetinom, razgovaram!

I da ne bi ostao oči u oči, u kući sa ženom, on skide s police astragansku[14] kapu koju je nekada preoteo od Agapa, i ode da skita kud ga oči vode.

12

U Dukačevoj duši je, verovatno, postalo veoma teško kad je mogao, pod otvorenim nebom, da provede više od dva sata, jer je napolju, u dvorištu, nastao pravi pakao: bura je besnela, uzvitlavala velike količine snega koji se ponovo obrušavao, i bilo je nemoguće disati normalno.

Ako je tako bilo oko kuće, u zavetrini, šta je moralo da se dogodi u otvorenoj stepi, gde je sav taj užas zatekao kumove i dete? Ako je, odista, postajalo neizdržljivo odraslom čoveku, je li trebalo mnogo da uguši i dete?

Dukač je sve to shvatao i, verovatno, ne malo o tome mislio – nije se on zadovoljstva svoga radi probijao kroz strašne smetove, do strnoga gumna izvan sela i dugo, dugo, sedeo, tamo, u mraku oluje – očito, s velikim nestrpljenjem očekujući nešto, otuda gde se ništa nije dalo videti. Ma koliko stajao, sve dok se nije potpuno smrklo, nasred polja – Dukača niko nije okrznuo, ni spreda, ni pobočke, on ništa nije video osim nekakvih dugih. predugih priviđenja koja kao da su vodila kolo, gore, nad njegovom glavom, i sipala na njega sneg. Napokon, to mu dojadi, i kad je brzo nastupajući suton uvećao tamu, on se zakašlja, izvuče noge iz smeta koji ih je zatrpao, i požuri kući.

Dugo, jedva vukući noge po snegu, on se, ne jednom zaustavljao, gubio prt, i opet ga nalazio. Opet je koračao, koračao, na nešto se spotakao, opipao rukama i uverio se da je to drveni krst – visok, visok drveni krst, kakav u Malorusiji postavljaju na putevima. – Aha – to znači da sam izašao iz sela! Trebalo bi da se vratim natrag! – pomisli Dukač i okrete se na drugu stranu, ali ne učini ni tri koraka, a krst se opet ispreči pred njim.

Kozak zastade, dođe sebi i, odlučivši se, krete u drugom pravcu – ali i na njemu mu krst, opet, pregradi put.

„Šta li je ovo, kao da se kreće preda mnom – šta se ovo događa?" – On poče da širi ruke, i opet napipa krst, pa još jedan, a pored njega i sledeći. – Aha, sad evo shvatam gde

[14] *Astragan* – jagnjeće krzno.

sam. Pa ja sam dopao groblja. Evo i vatrice, gori kod našega popa. Nije hteo, gospodin, da pusti svoju popadiju kod mene, kako bih krstio dete. I baš me briga: ali, ovde negde, gde li to, do đavola, mora da bude i čuvar Matvejko?

Dukač krete da traži čuvarevu kućicu, ali se odjednom skotrlja u nekakvu jamu, i tako tresnu o nešto tvrdo, da je dugo ostao bez svesti.

Kad je došao sebi, shvati da je oko njega potpuno tiho, a da se nad njim plavi nebo, i sija zvezda.

Dukač shvati da je u grobu, zamlatara rukama i nogama, ali se bilo teško iščupati, i dobar sat se mučio pre nego što se iskobelja napolje, i sa ogorčenošću pljunu.

Mora biti da je prošlo dosta vremena – bura se primetno stišala, a nebo se ozvezdalo.

13

Dukač krete kući i veoma se začudi da ni kod njega, ni kod suseda – ni u jednoj kolibi, nije bilo vatre. Očito, prošao je već poveliki deo noći. Zar se ni u taj pozni čas Agap i Kerasivna s detetom još nisu vratili?

Dukač u srcu oseti, odavno mu nepoznatu, zebnju, i raslabljenom rukom otvori vrata.

U kolibi je bilo mračno, ali se u gluvom uglu, iza peći, čulo žalobno jecanje.

To je plakala Dukačiha. Kozak shvati u čemu je stvar, ali se suzdrža i upita: – A zar se do sada već... – Do sada veštica već jede moje detence – prekide ga Dukačiha. – Ti si glupača – odreza Dukač. – Da, vi ste od mene načinili glupaču; a ja, ako sam i glupa, ipak svoje detence nisam predala veštici. – Ma ostavi se svoje veštice: zamalo šiju nisam slomio, upao sam u grob. – Da, u grob... Ona vas je u grob i gurnula. Bolje sad otidite, ubijte nekoga. – Koga da ubijem? Šta to melješ? – Idite, zakoljite bar ovcu – nije slučajno grobnica zinula na vas – inače ćete uskoro umreti. Pa i neka, daj Bože: o nama će, ovakvima kakvi smo, svi ljudi govoriti da smo svoje dete predali vešticama.

I ona poče opet, naglas, da bulazni na tu temu, dok je Dukač sve vreme mislio: stvarno, gde li je sad Agap? Kuda se deo? Ako su uspeli, pre no što se oluja razvila, da stignu u Peregude, onda su, naravno, tamo malo i posedeli, dok se oluja ne stiša – ali su, u tom slučaju, morali da krenu čim se razvedrilo, i do sada su već mogli da budu kod kuće.

Da nije Agap potegnuo iz bardačića malo više? Ta misao se Dukaču pokaza održivom, i on požuri da je saopšti Dukačihi, ali ona još više zajeca: – Šta da se nagađa, nećemo više videti svoje dete: pojela ga veštica Kerasivna, ona je i pustila na svet ovakvo nevreme, a sad leti s njim iznad gora, i pije njegovu crvenu krv.

Dukačiha tim jadikovkama toliko dojadi svom mužu, da on, ispsovavši je, opet s jedne police uze svoju kapu, a sa druge pušku, i izađe napolje da ubije zeca i baci ga u onu grobnicu, u koju je, nedugo pre toga, upao – a žena ostade da svoju tugu isplače kraj peći.

14

Ogorčen, i na najgori mogući način uzrujan, kozak, u stvari, nije znao kuda da se dene, ali pošto mu je ta misao o zecu sama nekako pala na pamet, on je više mahinalno

nego svesno, izašao na gumno, gde su, katkad, protrčavali štetočine-zečevi; seo je pod ovseni stožić i zamislio se.

Mučila su ga ružna predosećanja, tuga mu se prokradala kroz dušu, u njoj su se javljale uspomene koje su ga rastrzale. Ma koliko mu ženine reči bile neprijatne, shvatao je da je ona u pravu. Odista, on za čitavog svog života nikome nije učinio nikakvo dobro – međutim, mnogima je naneo mnogo tuge. I evo, njemu, zbog njegove tvrdoglavosti, propada jedino, dugo čekano dete – štaviše, i on sam upada u grobnicu, što je, po opštem verovanju, najgori mogući predznak. Sutra će to znati svi ljudi, a svi ljudi – to su njegovi neprijatelji. Ali... možda će se dete još i spasiti a on, da odstrani loše misli, presedeće ovde, na čeki, svu noć, ubiti zeca, i na taj način otkloniti pretnju grobom koja mu se nadvila nad glavom.

Dukač uzdahnu i poče da osmatra: neće li negde, poljem, odskočiti, ili doći da pravi štetu pod stožićima, neki zec.

Tako i beše: zec ga je čekao kao što je ovan čekao Avrama[15]: kod poslednjeg stožića, na smetu koji je naneo sneg, gotovo ravno s vrhom stožića, sedeo je iskusni dugoušan. On je, očigledno, razgledao okolinu i zauzimao najpogodniju moguću poziciju za nišanjenje.

Dukač je bio stari, iskusni lovac, on je već video mnogo raznih zgodnih mesta za lov, ali tako pogodnu priliku za pucanj još nije video i, da ne propusti priliku, ne dopusti sebi mnogo predomišljanja – nego ispali hitac.

Pucanj odjeknu, a istovremeno s njim, kroz vazduh se pronese nekakav slab jecaj. Dukač nije imao vremena za predomišljanje – on jurnu da što pre prođe kroz raspršeni pušni sneg, ali, probivši se kroz njega, zastade u najnemirnijoj zapanjenosti: zec, do kojeg je Dukač dotrčao na samo nekoliko koraka, i dalje je nepomično sedeo na svom mestu.

Dukač opet stuknu: uistinu, ne šali li se sa njim đavo – nije li to pred njim vampir? Dukač načini grudvu snega i baci je na zeca. Grudva pade gde je trebalo i rasu se, ali se zec nije micao. Jedino je, kroz vazduh, opet nešto provejalo. „Kakva je ovo đavolština", pomisli Dukač i, krsteći se, oprezno priđe onome što je smatrao zecom, ali što zec nikada nije ni bilo, nego je, prosto, bila kapa od astragana koja je štrčala iz snega. Dukač zgrabi kapu i, pri sjaju zvezda, ugleda umrtvljeno lice svog rođaka, obliveno nečim tamnim, lepljivim, što ga zapahnu vlagom. Bila je to krv.

Dukač zadrhta, odbaci svoju puščicu i krete u selo, gde je razbudio ljude, da svima ispriča svoj zločin; pred svima se kajao, govoreći: „U pravu je Gospod koji me kažnjava. Idite, otkopajte ih sve ispod snega, a mene svežite i vodite na sud".

Dukačevu molbu ispuniše, svezaše ga i posadiše u tuđu kolibu, a svi zajedno odoše na gumno, da otkopaju Agapa.

15

Pod belim pokrovom snega koji je prekrivao sanke, pronađeni su okrvavljeni Agap i nepovređena, iako promrzla, Kerasivna, a na njenim grudima – pravom srećom spaseno dete. Konji su, takođe, stajali tu, do stomaka u snegu, opustivši iznurene glavne na dizgine.

---

[15] *Kao što je ovan čekao Avrama* – Ljeskov ima u vidu biblijsku priču iz knjige Postanja, o tome kako je Avram bio spreman da žrtvuje Gospodu sina Isaka. Gospod je u poslednjem trenutku zadržao Avramovu ruku, pa je žrtvovan ovan

Tek što su ih malo oslobodili iz smetova, konji se pokrenuše i odvezoše smrznute kumove i dete na imanje. Dukačiha nije znala šta da čini: da žali zbog nesreće koja je zadesila muža, ili da se raduje zbog spasenja deteta. Uzevši detence u naručje i primakavši ga vatri, ona na njemu ugleda krst, i istog časa zaplaka suzama radosnicama, a potom ga podiže prema ikoni i sa vrelim ushitom, duboko uzbuđenim glasom, reče: – Gospode! Zato što si ga spasio i uzeo pod svoj krst, neću zaboraviti tvoju milost, othraniću ovo dete da ga predam – tebi: neka postane tvoj sluga.

Tako je dat zavet koji ima veliko značenje i za našu priču, u kojoj, sve do sada, još nismo uspeli da kažemo ništa što se tiče „nekrštenog popa" Međutim, on je već ovde, kao ona „kapa" koju je nosio Agap, kad se po kvitama vodilo da je nema.

Ali, nastavljam priču: dete je bilo zdravo; pouzdanim seoskim lekovima uskoro povratiše svesti i Kerasivnu koja, i pored toga, od onoga što se dogodilo ništa nije razumela, nego je tvrdila sve jedno isto: – Detence je kršteno – i zovite ga Savka.

To je u ovako ludim prilikama bilo sasvim dovoljno – uz to, takvo ime je svima bilo drago. Čak je i potpuno izgubljeni Dukač to odobrio i rekao: – Hvala peregudinskome popu što nije iskvario momka i nazvao ga Nikolom.

Dotle se Kerasivna već sasvim oporavila i rekla da je pop, navodno, hteo dete da nazove Nikolom: „Tako, veli on, po crkvenoj knjizi sleduje", ali da se ona usprotivila „Ja sam rekla, Bog s tim crkvenim knjigama: njih su nam neki tuđinci donosili; nije moguće da se kozačko detence, po moskovski, nazove Nikolom". – Pametna si ti kozakinja – pohvali je Dukač i naredi ženi da joj pokloni kravu, a sam obeća, ako poživi, da neće, uz još poneki poklon, zaboraviti njene usluge.

Na tome se, za sada, i završilo krštenje, a nastupi dugi i mračni period sahrane. Agap uopšte nije došao sebi: njegova upucana glava se crnila gustim stubićem sačme pre nego što su uspeli da je operu, i pred veče, narednog dana, predao je svoju mnogostradalnu dušu Bogu. Te večeri tri kozaka, naoružani dugim štapovima, odvedoše starog Dukača u grad, i predaše ga tamo načelstvu koje ga, kao ubicu, baci u tamnicu.

Agapa sahraniše. Dukača su osudili, dete je raslo, a Kerasivna, iako se oporavila, ipak se više nije „držala" – veoma se promenila, stalno je naokolo išla kao da je van sebe. Postala je tiha, setna, često i zamišljena; uopšte se više nije svađala sa svojim Kerasenkom koji nije mogao da shvati – šta se to desilo sa njegovom ženicom? Njegov život, dotle tako zavistan od njene tvrdoglavosti i kaćiperstva – postade savršeno uredan: od žene nije čuo nijedno protivljenje, niti prekor, i ne videvši više ni u snu, ni na javi, rogačevskog gospodičića – nije znao kako da se nahvali svojom srećom. Tu zadivljujuću promenu u karakteru Kerasivne dugo i uzaludno su, u tom mestašcetu, raspravljali na trgu: same njene drugarice – brbljive trgovkinje – govorile su da se ona „načisto prodobrila". Ako pred njom sa njene tezge oteraš, ne samo jednog, već čak i dva kupca hlepčića, bivalo je da ne pripreti đavolom ni ocu, ni materi, ni drugim srodnicima. O rogačevskom gospodičiću su, čak, kolale glasine da se dva puta pojavljivao u Paripsama, ali da Kerasivna nije htela ni da ga pogleda. Ni sama njena suparnica, pekarka Podnebesnaja – nije htela da gubi svoju dušu, govorila je kako je čula da je, jednom prilikom, taj gospodičić, prišavši Kerasivnoj da kupi hlepčić, dobio od nje ovakav odgovor: – Idi od mene, da te moje oči više ne gledaju. Nemam ja za tebe više ništa – ni za darivanje, ni na prodaju.

A kad je gospodičić pitao šta se to s njom dogodilo, ona je odgovorila: – Eto, teško mi je: nosim veliku tajnu.

Čitava ta stvar je promenila i Dukača, koga su, u onom dobrom starom poretku, čitave tri godine sudili i mučili po tamnicama, zbog sumnje da je ubio rođaka sa umišljajem, a potom ga, kao čoveka rđavog ponašanja sa seljanima, zamalo nisu poslali u

progonstvo. Međutim, stvar se završila time da su se seljaci smilovali i saglasili se da ga prime, ako provede u manastiru vreme, određeno mu za crkveno pokajanje.

Dukač je ostajao u zavičaju isključivo po milosti onih istih ljudi koje je prezirao i mrzeo čitavog života... To je za njega bila užasna lekcija, i Dukač ju je odlično shvatio. Izdržavši naloženo mu pokajanje, on je posle pet godina odsustvovanja iz kuće došao u Paripse kao veoma dobar starčić, svima se izvinjavao zbog svoje gordosti, od svih je za sebe tražio oproštaj, a onda opet otišao u onaj manastir gde se kajao po sudskoj odluci, i tamo odneo svoj ćup s parama, da ih razdeli na molitve „za tri duše". Koje su to tri duše – Dukač ni sam nije znao, ali tako mu je govorila Kerasivna – da zbog njegovog užasnog karaktera ne propadne samo Agap, nego još dve duše o kojima znaju samo Bog i ona, Kerasivna – a o čemu nikome ništa ne sme da kaže.

Tako ostade zagonetka za koga je manastiru dat ćup, pun debelih starinskih rubalja.

Međutim, dete, čiji su pojava na svetu i krštenje propraćeni opisanim događajima, raslo je. Vaspitavano od strane matere – priproste, ali veoma dobre i nežne žene – ono se i samo radovalo njenoj nežnosti i dobroti. Podsećam vas, kad je dete iz Kerasivninog naručja dato materi, Dukačiha ga je „zaručila s Bogom". Takve „zaruke" su sve donedavno uobičajavane u Malorusiji, i bile su u potpunosti ispunjavane – a posebno ako se sama „zaručena deca" tome nisu protivila. Uostalom, ako su se slučajevi protivljenja i događali, nisu bili česti, verovatno zato što su sama „zaručena deca", od svog najranijeg doba, vaspitavana tako da se njihov duh i karakter otvore prema željenom pravcu i osećanju. Dostigavši, u tom usmerenju, izvestan uzrast, dete ne samo da nije protivrečilo roditeljskoj „zaruci", već je i samo težilo ispunjenju zaveta sa onim blagodarnim osećanjem pokornosti koja je dostupna jedino živoj veri i ljubavi. Sava Dukačov je bio vaspitan upravo po takvom receptu i rano je otkrio sklonost prema ispunjenju zaveta koji je za njega dala matera. Još u najranijem dečjem uzrastu, uz pomalo nežno i slabo zdravlje, on se odlikovao bogobojaznošću. Ne samo da nikad nije razarao ptičja gnezda, da nije davio mačiće, niti probadao i sekao barske žabe – nego su sva slaba bića u njemu imala zaštitnika. Reč nežne matere bila je za njega zakon – koliko osveštan, toliko i prijatan – zato što se u svemu slagao sa zahtevima sopstvenog, nežnog dečjeg srca. Voleti Boga za njega beše i potreba i najviše zadovoljstvo, i on zavole sve ono što odražava Boga i čini ga, ujedno, shvatljivim i neshvatljivim onome ko je Bogu prišao, i kod njega sazdao obitelj.

Čitava okolina detetova bila je religiozna: njegova mati bila je blagočestiva i bogomolna; njegov otac je, čak, živeo u manastiru i zbog nečega se kajao. Dete je, iz mnogih polusugestija, znalo da je sa njegovim rođenjem povezano nešto takvo što je izmenilo čitavu njihovu domaću svakodnevicu, i sve je to u njegovim očima dobijalo mističan karakter. Ono je raslo pod krovom Boga, i znalo je da ga iz njegovih ruku – niko ne može otrgnuti. U osmoj godini dali su ga, na učenje, Podnebesnihinom bratu, Ohrimu Podnebesnom, koji je živeo u Paripsima, u uličici iza sestrine krčmice – ali prema tom zdanju nije imao nikakve naklonosti, već *je* živeo sasvim drukčiji, neobičan život.

16

Ohrim Podnebesni je pripadao jednom novom, veoma zanimljivom maloruskom tipu ljudi, koji je počeo da se prepoznaje i formira u izadnjeprovskim selima, otprilike, od prve četvrtine tekućeg stoleća. Taj tip se u današnje vreme već učvrstio i jasno se izdvojio svojim jakim uticajem na religiozno raspoloženje lokalnog stanovništva. Uistinu je

začuđujuće da su poznavaoci naših narodnih prilika i narodoljupci koji su iskopali sve moguće i nemoguće sitnice iz narodnog života, prevideli, ili nisu smatrali dostojnim svoje pažnje, obične maloruske ljude koji su ulili potpuno novu struju u religiozne običaje južnoruskog naroda. Ovde za to nemamo vremena – uostalom, ta tema prevazilazi moju snagu; samo ću vam kratko reći da su to bili nekakvi otšelnici od sveta: oni su sebi gradili male izbice blizu svojih rodnih kuća, negde u sokačiću, živeli su čisto i uredno – kako duševno, tako i u spoljašnjem fizičkom smislu. Nikoga nisu izbegavali, niti su se tuđili od sveta, trudili su se i radili zajedno s porodičnim ljudima, čak su bili primer trudoljublja i kućne radinosti, nisu bežali od razgovora, ali su u sve unosili svoj, pomalo puritanski, karakter. Oni su veoma poštovali „nauku", i svaki od njih je, neizostavno, bio pismen; ta se pismenost uglavnom koristila za izučavanje reči Božije, koje su se oni držali, i za koju su se zalagali s plamenom revnošću i usrdnošću, a takođe i sa predubeđenjem da se ona u svojoj čistoti sačuvala samo u knjigama Novoga zaveta, a da je u „predanjima ljudskim" koje sledi sveštenstvo – sve izvrgnuto i iskvareno. Vele da su im takve ideje ulili nemački kolonisti, ali, po mom mišljenju, svejedno je ko ih je ulio – ja pouzdano znam samo jednu stvar – da se iz svega toga, potom, začela takozvana „štunda".[16]

Podnebesnihin brat, neženja, kozak Ohrim, bio je od ljudi takve vrste: on se sam naučio čitanju i pisanju, i smatrao je svojom obavezom da svemu tome nauči i druge. Učio je koliko, i od koga je, mogao, i uvek besplatno, očekujući za svoj trud onu platu koja je obećana svakome „ko uči i podučava". To učiteljstvo je obično slabilo leti, u vreme poljskih radova, ali se zato pojačavalo s jeseni, i teklo bez prekida čitave zime, sve do prolećne ispaše. Deca su učila danju, a uveče su se kod Podnebesnog sakupljali „večernjaci" – radenici, na poselo – isto kao i kod drugih ljudi. Međutim, kod Ohrima se nisu pevale samo svetovne pesme, nije se jedino brbljalo, niti su devojke samo tkale lan i prele, nego je sam Ohrim, postavivši na sto tanjir meda i tanjir oraha, radi gošćenja „u ime Hristovo", molio za počast dozvole „da im malo priča o Hristu"

Mlad svet mu je to dopuštao, a Ohrim je sladio dobre ljude medom, orasima i jevanđeoskom besedom – i uskoro ih je tako na to navikao, da nijedna devojka, i nijedan momak nisu hteli za večernje okupnice ići na neko drugo mesto. Besede su se vodile čak i bez oraha i meda.

Na Ohrimovim večerima su se takođe, događala i zbližavanja, posle kojih su se zaključivali brakovi, ali je, uz to, bila primećena i veoma čudna osobenost koja je neobično poslužila u korist Ohrimove reputacije: svi mladi ljudi koji su se, među sobom, zavoleli na Ohrimovim večerima, i potom postali supružnici, bili su, kao da su probrani, jedni s drugima srećni. Naravno, sve je to, najverovatnije, dolazilo otuda što se njihovo zbliženje događalo u mirnoj atmosferi duhovnosti, a ne u pijanom neredu strasti – kada izborom rukovodi želja krvi, a ne prefinjeno privlačenje srdaca. Rečju, ponašalo se prema pismu: „Gospod je u dom useljavao jedinomislene, a ne preogorčene". Tako je sve išlo u korist reputacije Podnebesnoga koji je, bez obzira na svoju jednostavnost i skromnost, u Paripsama stekao najpoštovaniji status – bogougodnog čoveka. Kod njega su dolazili na sud i po mišljenje samo zato što nikoga nije osudio – a da nešto nauče od njega, želeli su svi „koji čekaju voskresenije".

[16] *Štunda* – devetnaestovekovni hrišćanski pokret protestanskog porekla, među nemačkim kolonistima, raširen i među stanovnicima Ukrajine.

17

Takvih ljudi kao što je Ohrim Podnebesnij, u Malorusiji je, u to vreme, bilo nekoliko, ali svi su se oni skrivali od javne halabuke i dugo ostajali neprimećenima za sve, osim za seoski svet.

Skoro četvrt stoleća kasnije, ti ljudi su se sami otkrili, pojavljujući se u širem, i tesno povezanom, religioznom savezu koji se naziva „štunda". Veoma dobro sam poznavao jednog od takvih vođa: bio je to susretljiv, dobar neženja-kozak – oličenje čednosti. Kao većina njegovih drugova, on se opismenio kao samouk, i sam je podučavao sve okolne momke i devojke. Devojke je učio na večernjim okupima, ili, kako velikorusi kažu, „na sedeljkama", gde su dolazile posle dnevnoga rada. Devojke su prele i šile, a on je pripovedao o Hristu.

Njegova tumačenja su bila jednostavna, sasvim tuđa čitavoj dogmatici i bogoslužbenim postavkama, ali su imale, skoro isključivo, cilj karakternog vaspitanja čoveka po Isusovim idejama. Moj poznanik, kozak-propovednik živeo je, međutim, „na levoj strani Dnjepra", u mestima i okolini gde štunde nije bilo.

Uostalom, u vreme na koje se odnosi priča, to učenje još nije bilo precizno formirano ni na desnoj dnjeprovskoj obali.

18

Dukačevljevog sinčića Savku dadoše na opismenjavanje kod Podnebesnog, a ovaj, primetivši, s jedne strane, bistrinu i sposobnost detetove, a sa druge njegovu vatrenu religioznost, veoma ga zavole. Sava je svom čistosrdačnom učitelju uzvraćao istim. Tako se među njima formirala veza koja se ispostavila do te mere jakom i nežnom, da je Sava, kad ga je stari Dukač uzeo u manastir, da bi ga tamo, prema materinskom zavetu, predao na služenje Bogu, neizdržljivo patio – ne toliko za materom, koliko za svojim prostodušnim učiteljem. Ta tuga je tako uticala na slab telesni sklop nežnog deteta, da se ono uskoro razbolelo, palo u postelju, i sigurno bi umrlo da ga neočekivano nije posetio sam Podnebesni.

On je razumeo razlog žalosti svog malog prijatelja i, vrativši se u Paripse, umeo je ubediti Dukačihu da žrtva Bogu ne mora da bude deteubistvo. Zato ju je savetovao da više ne muči dete njegovim ostankom u manastiru, već da ga pripremi za „živu žrtvu". Podnebesni je ukazivao na put, ne sasvim stran i nepoznat maloruskom kozaštvu. On je savetovao Dukačihi da Savu daju u semenište, odakle, potom, može da pređe u bogoslovsku školu – i, možda, postane seoski sveštenik, a svaki seoski sveštenik može da učini mnogo toga dobroga siromašnim i neprosvećenim ljudima, i da, preko tog zanimanja, postane prijatelj Hristov i prijatelj Božiji.

Dukačihu su Ohrimovi razlozi ubedili, i otroka Savu uzeše iz manastira i odvezoše u semenište. Svi to odobriše, osim Kerasivne u koju se, verovatno zbog starih greha, uselio nekakav mračni duh protivrečnosti koji joj je, kad se stvar ticala njenog kumčeta, prišaptavao nekakve apsolutno nerazumne predloge. Ona je svoje kumče, navodno, i volela i žalila, ali se, međutim, Bog zna zašto, zbog njega prekomerno uzrujavala.

To je počelo još od najranijeg detinjstva; ponesu, bivalo je, Savku da se pričesti. Kerasivna viče: – Šta to radite! Ne treba; ne nosite ga... To je detence takvo... da se ne može pričestiti.

Ne slušaju je. Ona sva pozeleni, i kao da se smeje, kao da moli narod sabran u crkvi: – Pustite me što pre napolje, da moje oči ne gledaju kad mu Hristove krvi daju.

Na pitanja šta je to tako poremeti – odgovarala je: – Eto, tako, pripalo mi teško! – iz čega su svi zaključivali da je, od kako je uredila svoj život, i od kako više ne vrača, đavo u njenoj duši našao čistu izbicu, i vratio se tamo, i sa sobom uveo još nekoliko drugih „vražića" koji detence Savku ne vole.

I odista, „vražići" su se surovo razobadali kad su Savku odveli u manastir. Oni su tako podboli Kerasivnu, da je ova više od tri vrste trčala za sankama, vičući: – Ne gubite duše svoje, ne vodite ga u manastir – nije to za njega.

Ali nju, razume se, nisu poslušali – a sad, kad se poveo razgovor o upućivanju dečaka u školu, „gde popovi izlaze", Kerasivnu pogodi nesreća: nju je udarila kap, ona je zadugo izgubila moć govora koji joj se vratio tek kad je dete, već, bilo odvedeno.

Istina je da se u pogledu Savkine budućnosti pojavila još jedna mala smetnja koja se sastojala u tome da nikako nisu mogli da nađu njegov upis u roždestvene knjige peregudinske crkve, ali ta se okolnost, po građanske škole presudna – u crkvenim školama primenjuje nešto drukčije, manje strogo. U duhovnim školama znaju da sveštenstvo često zaboravlja da upiše „svoju" decu u knjige. Pri krštenju se dobrano gucne – pa se plaše pisanja, da se ruke ne zatresu; sutra se trezne, trećeg dana se vrzmaju naokolo raspamećeni, a potom, prosto, zaborave da upišu. Takvi slučajevi su poznati i, naravno, tako se dogodilo i ovde, i zato je upravitelj, iako je rekao nekoliko ružnih reči na račun pijandura, dečaka, ipak, primio onako kako je upisan u ispovednim listićima. A u ispovednim spisima Sava je bio upisan divno; čitko, i ne samo jednom, nego više puta godišnje.

Na taj način su ispravili čitavu tu stvar i dobri dečak Savka je krenuo u školu. Završio je semenište, potom i bogoslovsku školu kao odličan đak, i bio je određen da upiše akademiju, ali on to neočekivano odbi i pokaza želju da bude običan sveštenik, i to neizostavno u nekom seoskom ataru. Otac mladog bogoslova – stari Dukač je, do tog vremena, već umro, ali njegova mati, starica, još je živela u istim tim Paripsama, gde je baš tada preminuo sveštenik, i gde se otvorilo mesto. Mladi čovek je upravo to mesto i dobio. Neočekivana vest o tom nameštenju veoma je obradovala kozake iz Paripsa, ali je ostarelu Kerasivnu prosto izbezumila.

Začuvši da njeno kumče Sava dolazi za popa, ona bez stida pokida na sebi haljinu i podsuknju; pade na hrpu đubreta kraj kuće, i zakuka: – Joj, zemljo, zemljo! Uzmi nas oboje!

Ali potom, kad je taj nečisti duh malo oslobodio, ona ustade, poče da se krsti, i ode u svoju izbu. Sat kasnije su je videli kako, odevena sva u crno, i sa štapom u ruci, velikim drumom ide u gubernijski grad, gde je trebalo da se odigra rukopoloženje Save Dukačova za sveštenika.

Na tom drumu, Kerasivnu srete nekoliko ljudi koji videše da je ona išla veoma žurno – nije nigde sela čak ni da se odmori, i ni o čemu nije htela da porazgovara – a izgledala je tako kao da ide u smrt: stalno je pogled podizala u vis i nešto šaptala – sigurno se molila Bogu. Ali, Bog ni ovog puta nije saslušao njene molitve. Iako je stigla na svečani skup istog

onog trena kada su đakoni, vatreno lemajući kandidata za vrat, viknuli „naređujte",[17] niko nije čuo jednu seljanku koja je iz mase povikala: „Joj, nemojte to da radite, nemojte!". Kandidata postrigoše, a ženu naružiše i oteraše, i još je zadržaše desetak dana u policiji, sve dok pristavu nije oprala čitavo njegovo rublje i nasekla mu dve kace kupusa. – Kerasivna se, za to vreme, zanimala samo za jednu stvar: „Gde li je sad popić Savka." Saznavši da je odista postao pop, pala je na kolena i tako, na kolenima, prepuzala tih nepunih deset vrsta do svojih Paripsa, gde je, tih dana, već pristigao i novi „popić Savka".

19

Kozaci iz Paripsa, kako je već rečeno, bili su veoma zadovoljni što su im odredili „pana-oca" iz njihovog kozačkog roda, tako da dočekaše popa Savu s velikom radošću. Posebno ih je prema popu oraspoložilo i to što je on bio veoma pažljiv prema staroj materi, i odmah, čim je doputovao, pitao za svoju „kumu" – iako je sigurno slušao da *je* ona bila i ovakva i onakva – uz to još i veštica. Prema tim glasinama nije pokazivao gnušanje. Uopšte, svima se činilo da je taj čovek obećavao da će biti dobar sveštenik, a on je, u suštini, takav i bio. Svi su ga voleli, čak ni Kerasivna ništa protiv njega nije govorila, već je samo, katkad, mrštila obrve i, uzdišući, šaptala: – Sve bi ispalo dobro, još da je za ovu čorbicu ribice.

Ali, ribice u supi, po njenom mišljenju, nije bilo, a bez ribe nema ni prave čorbe. Izgledalo je, ma kako pop Sava bio dobar, da ništa ne vredi, i da će se to neizostavno otkriti.

Odista, počeše u njemu da primećuju nekakve čudnovatosti: kao prvo, bio je siromašan, ali apsolutno ravnodušan prema novcu. Kao drugo, uskoro obudovevši, nije kukumavčio, niti je sebi uzimao mladu najmljenicu; kao treće, kad mu je nekoliko žena prišlo i poverilo da su se, zbog raznih nevolja, zavetovale da idu u Kijev, on ih je savetovao da zamene svoj put zavetovanjem da će služiti bolesnima i siromašnima, a pre svega da će umiriti porodicu staranjem za dobar život; a što se tiče datog zaveta, ispoljio je nečuvenu drskost – usudio se da ih razreši obećanja i preuzeo za to odgovornost na sebe. „Razrešiti zaveta, datog ugodnicima..." To se mnogima pokazalo bogohuljenjem koje teško da je moguće za krštenog čoveka. Ali, i na tome se stvar nije zaustavila – pop Sava je uskoro protiv sebe dao zamaha novim sumnjama: uoči prvog velikog posta, kad su svi vernici bili kod njega na službi, činilo se da on nijednom čoveku nije zabranjivao da jede šta mu je Bog dao, i nikome nije propisao epitimiju[18], a ako je nekome i odredio neku epitimiju, one su otkrivale nove začudnosti, Tako je, na primer, vodeničaru Gavrilki, koji je za ušur uzimao pšenicu prilično dubokom koficom, otac Sava strogo naredio da, posle ispovesti, odmah na toj kofici sastruže ivice, kako ne bi uzimao previše zrna. Inače, nije hteo da ga pričesti – i naveo mu je na taj račun reči iz Pisma da nepravedna mera gnevi Boga, i može na sebe da navuče Božiju kaznu. Vodeničar je poslušao, svi su prestali da se vređaju, a njegova vodenica poče neprekidno da radi. On je otvoreno priznao da je za to, što se s njim desilo, zaslužna Savina epitimija. Mlada, veoma vatrena ženica, udata za drugog muža, prigovarala mu je zbog prvobračne dece. Otac Sava se i u tu stvar umešao, i posle prvog razgovora s njom mlada maćeha kao da se preporodila i postala dobra prema pastorkama

---

[17] *Kada su đakoni, vatreno lemajući kandidata za vrat, viknuli „naređujte"* – običaj iz obreda rukopoloženja sveštenika. Đakoni kandidata tri puta vode oko crkvenog prestola. Klicanje „Naređujte" je simbolički poziv narodu i svešteniku da daju saglasnost za zaređenje.

[18] *Epitimija* – mera kojom se laiku zabranjuje pristup svetim tajnama, ili sveštenom licu obavljanje sveštеničke službe.

i pastorcima. Ako je darove i uzimao – nije to činio za tamjan i sveće, nego za dvoje bezdomne i nezbrinute siročadi – Mihalku i Potapku koji su živeli kod popa Save, u izbici pored zvonare.

Bivalo je da se pop Sava obrati ženi ili devojci: – Neka da Bog da ti za ovo bude oprošteno, i da ranije nisi grešila, a ti se, toga radi, potrudi: posluži Gospodu. – Rado, od srca, baćkice, samo ne znam čime da mu poslužim... Treba li u Kijev da odem. – Ne, nikuda daleko ne treba odlaziti – kod kuće se potrudi i ne čini ono što si činila, nego odmah uzmi meru Božijoj dečici, Mihalki i Potapki, sašij im po pantalone, barem one kratke, ali i po jednu košuljicu. Porasli su – stid ih je da se pred ljudima pokazuju golih stomačića.

Grešnici su rado podnosili takve epitimije, a Mihalka i Potapka su živeli pod staranjem oca Save, kao u srcu samog Hrista – ne samo da nisu išli „golih stomačića", nego svoju sirotinju skoro da nisu ni primećivali.

Slične epitimije oca Save su bile ne samo ispunjive, već i mnogima drage – čak i utešne. I ipak je, na kraju, otac Sava uradio takvu jednu stvar koja ga je skupo koštala. Kod njega, u njegovu malu crkvicu, počeše da zalaze i ljudi iz okoline, a naročito žitelji iz peregudinskog sela, gde je on bio kršten, i gde se sad nalazio već drugi pop – ne onaj s kojima je u svojoj mladosti pijuckala Kerasivna, i kod koga je ona, zbog tog poznanstva, išla da krsti Savku Dukačeva. To je izazvalo početak neprijateljstva peregudinskog popa prema ocu Savi, a onda se dogodio drugi štetni slučaj: umro je psregudinski vernik, bogati kozak Oseledec koji je, umirući, hteo da zavešta „kopu rubelj za veliki dzvin", to jest šezdeset rubalja za kupovinu velikog zvona, ali je, odjednom, pred samu smrt, razgovarajući sa ocem Savom, čvrsto promenio svoju nameru, i nikakav novac nije odredio za „veliki dzvin", nego je pozvao tri dobra domaćina i objavio da će im dati šezdeset rubalja, uz zaveštanje da ih upotrebe za onu „božju potrebu koju naznači pan-otac Sava". – Kozak Oseledec je umro, a pan-otac Sava je naredio da se za njegovih šezdeset rubalja sagradi svetla koliba sa širokim prozorima, gde je počeo da okuplja decu, i da ih uči pismenosti i reči Božijoj.

Kozaci su smatrali da je to, što se kaže, prava stvar, ali nisu znali: da li je bogougodnija od prethodne namere; tim pre, jer im je peregudinski pop protumačio da stvar nije ispala bogougodna. Pretio je, čak, da će napisati izveštaj, koji je napokon i napisao, pa su oca Savu pozvali kod arhijereja, ali su ga mirno i otpustili, i on je nastavljao da radi na svoj način: služio je i podučavao, kako u školi, tako kod kuće, i u polju, i u svojoj maloj seoskoj crkvici. Tako prođe nekoliko godina. Peregudinski pop, takmičeći se sa ocem Savom, dotle je izgradio crkvu od kamena, drukčiju i bolju nego što je paripsanska, a nabavio je i bogato ukrašenu ikonu, o čijim je čudesima ljudima pripovedao razne priče, ali pop Sava tim njegovim čudesima nije zavideo, nego je stalno svoje tihe poslove radio na svoj način. On se u toj drvenoj maloj crkvici molio, i Božiju reč čatio, njegova mala crkvica je ljudima katkad bivala tesna, ali zato je peregudinskom popu u njegovom kamenom hramu bilo tako prostranito, da je on samcit, ili s crkvenjakom, po celoj crkvi šetkao i gledao kako se na amvon hrabro penje crkveni miš, istrči, i odmah se pod amvonom sakrije. Zbog toga je peregudinskom popu bilo teško, na kraju mu postade i neizdržljivo, ali nije mogao da se ljuti na svog paripsanskog suseda, oca Savu, i ma koliko se trudio, nije mogao da mu načini nikakvu štetu – zato što nije imao čime da ga potkopa. Uz to, sam arhijerej je branio Savu, dotle da ga je opravdao čak i u onoj velikoj njegovoj krivici, kad je promenio nameru kozaka Oseledca, čijih je šezdeset rubalja bilo namenjeno za zvono, a dato za školu. Peregudinski pop je to dugo trpeo, zadovoljavajući se time da je o Savi govorio razne nepodopštine, slične onoj da je čarobnjak, i da je njegova kuma u

mladosti bila svima poznata kao vrtirepka koja je, sve do danas, ostala veštica, jer se nikad nije pokajala i ne može da umre, zato što je u Pismu rečeno:

„Ne želi Bog grešnikove smerti", već želi da se on preobrati. A ona se ne preobraća – strogi post drži, a na ispovest ne dolazi.

To je bila istina: stara Kerasivna se, odavno, ostavila svih svojih slabosti i, mada je sada živela časno i bogobojazno, na ispovest nije išla. Opet ojačaše glasine da je ona veštica i da je, možda, tačno da je pan-otac Sava za sve i svakoga postao dobar „uz njenu pripomoć".

Tek što počeše takvi ogovori, stiže za raspravu i drugi nemio događaj: u krava poče nestajati mleko... Ko je za to mogao da bude kriv, ako ne veštica: a ko je, još uvek, prava veštica, ako ne stara Kerasivna, koja je, kako svi znaju, pred celim selom dozvala priviđenje, mužu uz đavolju pomoć zavrtela pamet, a sad je još u selu nadživela sve svoje vrsnike i vršnjake, i još živi – niti se ispoveda, niti joj se umire.

Trebalo joj je iznuditi priznanje, i tim poslom se pozabavi nekoliko dobrih ljudi koji se zarekoše: ko prvi sretne staru Kerasivnu na nekome mračnom mestu – da je opauči – jer pravom pravoslavnom hrišćaninu i priliči tući vešticu čime bilo, „iz sve snage", i još joj reći: – Krepaj, inače ću tek da te bijem.

Jednom od tih bogomoljaca, koji se latiše takvog jednog pothvata, posrećilo se: sreo je staru Kerasivnu u bezljudnom sokačiću i odmah se postarao da je tako počasti bubotkom, da je ona, odjednom, pala ničice i zavapila: – Ja umirem, zovite popa – želim da se ispovedim.

Odmah je veštica znala zbog čega su je istukli! Ali, tek što su je dovukli kući, i čim je do nje dotrčao preplašeni otac Sava, ona se opet predomisli, i poče da oteže: – Ja tebi – veli – ne mogu da se ispovedim – od tvoje ispovesti nema koristi. Hoću drugog popa!

Dobri otac Sava odmah je svojim konjem poslao teklića u Peregude, po svog omalovažitelja – tamošnjeg sveštenika – bojao se samo jednog, da će se ovaj uzjoguniti, i neće doći, ali se strahovanje pokazalo suvišnim: peregudinski pop je doputovao, ušao kod umiruće i s njom dugo, dugo, ostao nasamo; potom je izašao iz kolibe na doksatić, odložio daronosicu i počeo da se kikoće najnepristojnijim mogućim smehom. Tako se smeje, i tako se smeje – da ga je umiriti nemoguće: ljudi zure u njega i ne mogu da shvate čemu to vodi. – Čujte – kako hoćete, pane-oče: ali, rašta se tako smejete, da se već i plašimo – vele mu ljudi. A on odgovara: – O, stvari tako i stoje, da bi trebalo da se uplašite; svi da se uplašite – sav kršteni svet: jer kod vas je ovde takvo paganstvo na delu, kakvo od prvoga dana – od svetoga knjaza Vladimira[19] – nije postojalo. – O, Bog nek je s vama – ne kikoćite se tako strašno: otidite, budite ljubazni, otidite kod oca Save, porazgovarajte s njim: on će nešto dobro da smisli – kako da pomogne hrišćanskim dušama.

A peregudinski pop se još više raskikotao – odjednom sav pozelene, iskolači oči, i odgovara: – Vi ste svi zavedeni – divlji i neprosvećeni ljudi: školu ste sebi izgradili, a ništa ne vidite. – Pa zbog toga vas i molimo: otidite do našeg oca Save – on vas čeka u svojoj izbi: sedite s njim, porazgovarajte: on će sve shvatiti. – Shvatiti! – povika peregudinski pop. – Ne, ništa neće shvatiti: jer on ne zna čak ni ko je on sam u ovome svetu! – Svi mi znamo da je naš pan-otac – pop. – Pop! – Dakako, pop. – A ja vama kažem da on uopšte nije pop! – Kako to, nije pop! – Tako, nije pop, čak nije ni hrišćanin. – Kako nije hrišćanin! Pripazite se: šta to lupetate? – Ma ne lupetam – on nije hrišćanin. – A šta je onda? – Šta je onda? – Da! – Đavo bi ga znao, šta je!

[19] *Sveti knjaz Vladimir* (958–1015) – Veliki knez kijevske Rusije koji je prešao u hrišćanstvo 988. godine.

Ljudi se, čak, odmakoše i prekrstiše, a peregudinski pop sede u sanke, pa će reći: – Idem pravo kod visokopreosvećenoga i nosim mu takvu vest, da će u celom hrišćanskom svetu nastati velika sramota, i tada ćete shvatiti, da vaš pop – nije pop, nije ni hrišćanin, da ni vaša dečica nisu hrišćani, a da oni koje je među vama venčao – ipak nisu venčani, da su oni koje je on sahranio – umrli kao psi, bez otpusta, i muče se, tamo, u paklu, i tek će se mučiti, i niko otuda ne može da se iščupa. Da. Sve to što vam govorim – velika je istina, s njom ću ja kod visokopreosvećenog otići, a ako mi ne verujete, otidite, svi zajedno, kod Kerasihe, dok još diše – ja sam joj naredio, pod strašnom zakletvom, da vam ispriča sve: a ponajpre, ko je taj čovek koga vi zovete svojim popom Savom. Da, dovoljno je kvario ljude: evo je i svraka sletela na njegov krov i kriči: „Savka, svrzi mantiju!" Neka, neka, uskoro ćemo se videti. – Momče! Teraj kod visokopreosvećenoga, a ti svrakice, jače začavrljaj: „Savka, svrzi mantiju!" Ja ću se natrag odmah vratiti, i to zajedno sa visokopreosvećenim.

Uz ove reči, peregudinski pop otputova, a ljudi, svi koliko ih je tu bilo, htedoše, jatimice, da provale u Kerasivninu kolibu – da ispitaju, do kraja, šta je sve rekla za svoje kumče, oca Savu; ipak, malo razmislivši, odlučiše da učine nešto drugo – da pošalju kod nje dva kozaka, a da treći sa njima bude sam pop Sava.

20

Kozaci i otac Sava uđoše, i unutra zatekoše Kerasivnu kako leži ispod ikona, i gorko i neutešno plače. – Oprosti mi – veli – srdašce moje, moje drago i nesrećno dete – izusti ona, preduhitrivši Savu – nosila sam u svom srcu tvoju tajnu, a svoju krivicu – više od trideset godina, i bojala sam se ne samo da je otkrijem na javi, nego čak da je ni u snu ne izgovorim; zbog toga toliko godina ni na ispovest nisam išla, a sada kada se svevišnjemu valja predstaviti – sve sam otkrila.

Otac Sava je, možda, od ponečega pomalo i strepeo, jer ga se ta tajna, očito, isuviše surovo doticala, ali to nije pokazivao, nego mirno reče: – Pa, kakvo je to veliko čudo? – Veliki sam greh počinila, i to baš nad tobom. – Nada mnom – ponovo upita otac Sava. – Da, nad tobom: ja sam ti sve u životu pokvarila, jer, iako si pismu naučen i u popove rukopoložen, ti ni za šta nisi valjan, zato što si sve do sada – nekršteno čeljade.

Nije pametno zamišljati šta je, pri takvom otkriću, morao osetiti otac Sava. On je, s početka, to primio kao bolesno bunilo umiruće – čak se na njen račun i osmehnuo, i rekao: – Dosta, dosta, kumo – kako nekršten, kad si ti moja kuma?

Ali Kerasivna pokaza potpunu jasnoću svog uma i osta dosledna u svojoj priči: – Ostavi se toga – reče ona. – Kakva sam ti pa ja kuma? Niko te nije krstio. A ko je za sve to kriv – ne znam, i čitavog života nisam mogla da saznam: da li se to zbog naših grehova dogodilo, ili se, možda, desilo više zbog Nikoline velike moskovske lukavosti. Ali, evo ide peregudinski pan-otac sa visokopreosvećenim... Ostani i ti ovde – ispričaću sve, svima, i to potanko.

Visokopreosvećeni nije bio za to da otac Sava i kozaci slušaju Kerasivnina priznanja, ali ona je uporno ostajala pri svom, pod pretnjom da, inače, neće pripovedati.

Evo njene ispovesti.

Pop Sava – reče ona – uopšte nije pop, a nije ni Sava, nego je čovek nekršten, i o toj stvari znam jedina ja na svetu. Sve je to počelo tako što je njegov pokojni otac, stari Dukač, bio veoma velika ukoljica: niko ga nije voleo i svi su ga se plašili, a kad je dobio sina niko nije hteo da kumuje detetu na krštenju. Stari Dukač je zvao za kumove sudskog panića i kći našeg pokojnog pana-oca, ali niko se nije odazvao. Tada se stari Dukač još više razljutio na čitav naš svet, pa i na samog pana-oca – čak ni njega samoga nije hteo moliti da obavi krštenje. „Snaći ću se", veli, „i bez svih njih, bez njihovog učešća". Pozvao je rođaka Agapku koji je, kod njega, zbog siromaštva, živeo na stanu i hrani, i naredio mu da upregne par konja, a mene je pozvao za kumu: „Kreni" – veli – „Kerasivna, sa Agapom, u tuđe selo, i krstite moje detence" Poklonio mi je bundu, ali Bog s njom, ja je posle tog slučaja nisam ni odevala: evo je, i sad, kao i svih ovih trideset godina, celcata, visi. *I* naredi mi Dukač samo jednu stvar. „Postaraj se", veli, „jer je Agap glupak, ništa neće umeti da obavi kako treba, ali ti se potrudi, sa popom se nagodi i nađi zajednički jezik, da on, ne daj Bože, iz nekakve zlobe, momku ne nadene neko nehrišćansko, ružno, ili moskovsko, ime. Sad je kod nas Varvarin dan, a to je veoma opasno – jer se tu, oko Varvare, blizu, vrzma i Nikola, a Nikola je pravi Moskalj, on nama kozacima ni u čemu neće pomoći, nego sve na moskovsku stranu vuče. Ma šta se desi, ma koliko da smo u pravu – on će otići, i sve nas, tako i onako, pred Bogom opanjkati, sve će za Moskvu da učini, i sve će Moskalje podržati i pomoći, dok će kozaštvo uvrediti. Ne dao nam Bog da decu po njegovom imenu nazivamo. A eto, i sama znaš, tu negde, odmah posle njega, na red dolazi sveti Savka. Taj potiče od kozaka, i za nas je daleko bolji. Ma kakav on tamo po važnosti bio, neka i nije toliko ugledan, ali svoga kozaka taj izdati neće".

Velim ja: – Da se ne lažemo: sveti Savka je nevelike snage!

A Dukač govori: – Ne mari što je malomoćan – zato je daleko dosetljiviji: gde njegova sila ne pomogne, on će se snaći lukavošću i nekako će odbraniti kozaka. Mi mu snagu i sami možemo uvećati, pomoći ćemo upaljenim svećama, moleban ćemo otpojati: daće Bog, pa će i svetoga Savku dobri ljudi poštovati, ja odavno i sam svo poverenje polažem u njega, pa će biti jači.

Obećah Dukaču da ću učiniti sve što me je zamolio. Povih maloga u bundu, njegov krst stavih sebi oko vrata, a pod noge metnuh flašicu sa likerom od šljive, te kretosmo. Ali, tek što smo proputovali jednu vrstu, podiže se oluja i više, prosto, nije bilo moguće putovati dalje: ni prst pred okom nisi mogao da vidiš.

Velim Agapu: – Nemoguće nam je putovati dalje – vratimo se!

Alo, on se bojao strica i ni za živu glavu nije hteo da se vrati. – Daće Bog – veli – doputovaćemo tamo kud smo krenuli. A da li ću se smrznuti, ili će me stric ubiti – izađe mi na isto".

I stalno tera konje, uskopistio se, uporno se drži svoga.

Dotle, poče da se smrkava i postade toliko mračno da se nikakav trag nije video. Putujemo, putujemo, a ne znamo kuda. Konji se vrte tamo-amo, malo-malo pa stuknu – nikuda nećemo stići. Strašno smo prozebli, a da se i sasvim ne zaledimo, uzesmo onu flašicu, koju smo peregudinskom popu poneli, i malo potegosmo iz nje. Gledala sam dete: plašila sam se, daleko bilo, da se ne uguši. Ne – leži u toploj ćebadi i diše, tako da čak i parica iz njega izbija. Ja mu nad lišcem otvorih rupicu, da lakše diše, i mi opet kretosmo, opet smo putovali-putovali, ali je očito – sve se ukrug vrtimo, nema nam u tami nikakvog prosjaja, a konji – kud znaju, tamo i vuku. Sad već treba i kući da se vratimo, mislili smo da ćemo dočekati da oluja prođe, ali je to nemoguće – postade nam neshvatljivo u kakvom se to krugu vrtimo: gde su Paripsi, a gde Peregudi. Ja rekoh Agapu da ustane sa sedišta, i

konje na povocu povede pešice, a on veli: „ Ala si ti pametna! Hladno mi je!" Obećavam, kad se kući vratimo, da ću mu dati zlatnik, a on kaže:

„Šta će mi sad vaš zlatnik, kad ćemo oboje na putu izdahnuti. Ako već želite da učinite za mene nešto, zbog svoje dobre duše, onda mi dajte da još jedanput dobrano potegnem iz bardaka " Ja velim: „Pij koliko ti je volja" – i on popi. Popi, i krete ispred kola, da povede konje za uzdu, ali se, umesto toga, odmah vrati natrag: vratio se, sav se trese.

„Šta ti je", velim. – „Šta se to s tobom događa?"

A on odgovara:

„Hajte, molim vas – veli. – Ala ste vi pametni: zar ja mogu da vodim konje protiv Nikole?"

„Šta to, glupane, govoriš: zašto bi vodio konje protiv Nikole?"

„A ko bi ga znao – veli on. „Šta ako on, eno, tamo stoji?"

„Gde, ko stoji?"

„Eno tamo", veli, „kraj same zaprege, ispred konja!"

„Ama, osvesti se, bizgove" – velim. „Napio si se!"

„Pa dobro" – odgovara. – „Ako sam ja pijan, tvoj muž nije bio pijan – a video je utvaru. Tako sam i ja sad, tamo, spazio nekoga. "

„Vidi ti njega" – velim. – „Još se i mog muža setio: šta je moj muž video – to ja bolje od tebe znam, a ti kazuj: šta se to tebi ukazuje?"

„Eno neko stoji tamo, u velikoj moskovskoj zlatnoj kapi, sa nje sve same iskre vrcaju."

„To" – velim – „tebi samome iz pijanih očiju vrcaju svetlaci."

„Ne" – joguni se on. – „To je Nikola, u moskovskoj kapi. On nas, lično, ne pušta dalje".

Ja pomislih da je to, možda, neistina, a možda Je, ko zna, i istina, jer momčića nismo hteli da upišemo kao Nikolu, nego kao Savku, pa velim:

„Neka bude po njegovom: ne pušta nas *dalje,* a i ne treba – mi ćemo mu se sada povinovati, a sutra ćemo postupiti na svoj način. Pusti konje da idu kud žele – oni će nas vratiti kući; a ti, u to ime, evo, ispij i čitav bardak."

Zbunila sam Agapa.

„Ti" – velim – „slobodno potegni poviše, ali znaj da ućutiš, a ja ću tako početi da toročem, da nikome neće na um pasti o čemu to pričamo. Reći ćemo da smo dete krstili *i* nazvali ga kako je Dukač hteo, dobrim kozačkim imenom Savka – evo, sad ću mu i krstić o vrat nadenuti; a u nedelju ćemo reći: pan-otac je naredio da detence dovezemo kako bismo ga pričestili. A tad, kad ga dovezemo, tada ćemo ga, ujedno, i krstiti i pričestiti, i sve će ispasti kako sleduje, na hrišćanski način!

Opet odmotah detence – a ono i dalje diše, spava u toplini, čak se i snežić na čelancu topi: ja mu tom otopljenom vodicom na lišcu načinih krst, izgovorih: u ime oca i sina – i nadenuh mu oko vrata krstić, te se otisnusmo tamo kuda nas, po Božijoj volji, odvedu konji.

Konji su išli i išli – čas idu, čas zastanu, čas opet krenu, a vreme je sve gore i gore, hladnoća sve ljuća. Agap se sasvim napio, ispočetka je mrmljao nešto, a posle ni glasa nije hteo da pusti. Zavalio se u sanke i zahrkao. A ja sam se smrzavala sve više, tako nisam ni došla k sebi, sve dok me u Dukačevoj kući nisu počeli trljati snegom. Tada sam se obazrela i setila šta sam htela da kažem, pa sam to i rekla: da je dete, kao, kršteno, i da ćemo mu dati ime Sava. Tako mi i poverovaše, jer sam bila skoro na izdisaju, dok sam ja, u stvari, nameravala sve to da popravim, kako je već rečeno, prve naredne nedelje. Tada još nisam

ni znala da je Agap bio ustreljen i da će uskoro umreti, a da će starog Dukača vrgnuti u tamnicu; kad sam saznala za sve to, htela sam sve da poverim barem staroj Dukačihi, ali nikako se nisam rešavala, zato što je u porodici tada vladala velika tuga. Mislila sam, ispričaću joj, sve, kasnije, ali je kasnije bilo sve teže pričati o tome, i tako se sve vuklo, iz dana u dan. A vreme je teklo, i momak je rastao: svi su ga zvali Savkom, dali su ga na nauke, a ja se nikako nisam odlučivala da otkrijem tajnu, i stalno sam se mučila, nisam htela da se sazna da je nekršten, a kad sam, odjednom, načula da ga čak i u popove rukopolažu, otrčala sam u grad da sve ispričam, ali me nisu pustili kod visokopreosvećenog, njega su rukopoložili, i više nije imalo šta da se priča. Zato, od tada, nemam ni trena spokoja, mučim se, stalno mislim da će zbog mene moje rodno mesto s nekrštenim popom, kao i čitavo hrišćanstvo, pretrpeti sprdnju. Što sam postajala starija, i uviđala da ga ljudi sve više vole, tim sam se teže mučila i bojala se da me zemlja neće primiti. I evo tek sad, na samrti, sve sam, preko volje, rekla. Neka mi oproste čitavo hrišćanstvo, i sve duše koje sam, preko nekrštenog popa, pogubila, a mene zakopajte, ako treba, živu u zemlju, i takvu kaznu primiću s radošću."

Preosvećeni i peregudinski pop su sve to saslušali, sve zapisali, obojica se pod tim zapisom potpisali, pročitali napisano ocu Savi, a potom krenuli u crkvu. Tamo su stavili suve žigove, a potom otputovali u gubernijski grad, kod arhijereja, povevši oca Savu sa sobom.

Narod je zabrujio, kretoše govorkanja, da se, evo, ovako i onako s našim panom-ocem, desilo, a otkud to, i šta će sad zbiti? Da li je to što govori Kerasiha uopšte moguće? Je li to pouzdana stvar, verovati jednoj veštici?

Najzad skrpiše takvu kombinaciju – da je sve to ispalo zbog Nikole, i da sad treba, kako znaju i umeju, „ojačati" pred Bogom Savku, i u to ime otići kod vladike. Otvoriće crkvu, zapaliće pred svecima sve sveće, koliko ih je u sanduku, i poslaće za preosvećenim šest valjanih kozaka, da odu kod arhijereja, kako bi ga zamolili da i ne pomišlja oca Savu od njih terati, „jer mi bez tog pana-oca nikoga ne želimo slušati, i okrenućemo se na drugu veru, ako ne na katoličku, onda na tursku – ali bez Save nećemo ostati".

Evo zašto je ovaj slučaj za arhijereja bio daleko teži od onog slučaja, kad je „đakon izveo trepak, ali trepak ne daje sam od sebe java, pa zašto preosvećeni izveštava "?

* * *

Kerasivna je umrla, rekavši, u svom pokajanom zanosu, svima ono što već znamo, a izabrani kozaci kretoše kod vladike i svu noć su svi razmišljali o tome šta će učiniti ako ih arhijerej ne posluša, i uzme im popa Savu?

Još čvršće odlučiše da će se, u tom slučaju, vratiti u selo – odmah ispiti svu votku po kolibama, da nikome ništa ne ostane – potom će svaki od njih uzeti po tri žene, ko je bogatiji i četiri, i živeće kao pravi Turci, sve samo da, dok je njima živ njihov dobri Sava, ne dobiju drugog popa. Kako je to moguće – da nije kršten, kad je on sam krstio, ispovedio, venčao i sahranio toliko mnogo ljudi u čitavom tom hrišćanskom kraju? Zar sad svi ti ljudi moraju da budu „u položaju poganskome"? Jedino u čemu su se kozaci složili da popuste pred vladikom je sledeće: ako pop Sava ne može da ostane pop, neka ga vladika negde kod sebe, gde zna, potiho krsti, ali samo da ga ostavi na službi kod njih... Ili će, inače, oni... „preći u tursku veru"

Sve to se, opet, događalo zimi, i opet pred veče, i baš blizu onog istog Nikolinog, ili Savinog dana, kad je Kerasivna, pre trideset pet godina, putovala iz Paripsa u Peregude, da krsti malenog Dukačevog sina.

Od Paripsa do gubernijskog grada, gde je živeo arhijerej, bilo je četrdeset vrsta. Zaputivši se na ispomoć ocu Savi, većina je smatrala da će proputovati petnaest vrsta do velike krčme Jevrejina Josela – tamo da se okrepi i zgreje, pa će se izjutra pojaviti kod arhijereja.

Ali, nije baš sve moglo da se izvede po planu. Prilike, koje imaju naviku da se ponavljaju, odigraše s kozacima istu onu istoriju koja se, pre trideset pet godina ranije, dogodila Agapu i Kerasivnoj: podigla se strašna oluja, i kozaci počeše da lutaju stepom, izgubiše trag i, skrenuvši s puta, nisu znali gde se nalaze. Odjednom, možda i na samo jedan sat pred rasvit, vide oni – stoji čovek, i to ne na kakvom običnom mestu, već na vodi, nad zasekom u ledu, i vedro zbori: – Zdravo, momci!

Oni otpozdraviše. – Šta vas, po ovakvom nevremenu, dovodi ovamo: vidite li da zamalo niste upali u vodu? – Eto – rekoše oni. – Velika nam je nevolja, žurimo kod arhijereja: hoćemo pre svojih neprijatelja da ga vidimo, kako bi nam učinio na volju. – A šta bi to trebalo da vam učini? – Da nam ostavi nekršteno popa, jer smo toliko nesrećni, da ćemo se poturčiti. – Kako ćete se poturčiti? Pa Turcima je zabranjeno da piju votku. – Mi ćemo svu votku, pre toga, popiti. – Vidi, vidi, kako ste lukavi. – Još mnogo štošta kanimo da učinimo ako nas uvrede i našeg dobrog popa oteraju.

Neznanac veli: – De, ispričajte mi sve po redu.

I oni ispričaše. Takva i takva stvar, stojeći na rubu zaleđene vode, ispričaše sve po redu, i opet dodaše da će oni, ako im arhijerej ne ostavi tog Savu, „promeniti veru"

Tada im neznanac reče: – Ne bojte se, momci, ja se nadam da će arhijerej tu stvar presuditi kako valja. – Ono bi valjalo – vele oni. – On ima tako veliki čin, pa bi trebalo da presudi pošteno, ali Bog će ga znati... – Presudiće, presudiće, a ako ne presudi, ja ću pomoći. – Ti?.. A ko si ti? Reci: kako da te zovemo? – Mene – veli on – zovu Sava.

Kozaci jedan drugoga ćušnuše u rebra. – Čujete li, to je sam Sava.

A taj Sava će njima, potom:

– Evo – veli – došli ste kuda vam je trebalo – na brežuljku je manastir, tamo arhijerej i stoluje.

Gledaju oni, i odista: poče svitati, a pred njima, iza reke na brežuljku – manastir.

Kozaci se veoma začudiše da su, po tako surovom nevremenu, bez odmora, prešli četrdeset vrsta. Popevši se na brežuljak, posedaše kraj manastira, izvadiše iz torbi ko je šta imao za jelo, i počeše da se okrepljuju, čekajući kad će zvoniti za jutrenje i otključati se manastirska vrata.

Dočekaše, uđoše unutra, odstojaše jutrenje, a potom se sakupiše na arhijerejevom doksatu, kako bi izmolili audijenciju.

Iako naši arhipastiri baš i nisu radi da popričaju sa običnim svetom, ipak su te kozake pustili u vladičanske odaje, i ostavili ih u prijemnici, gde su dugo, dugo čekali, dok se tu nisu pojavili, i peregudinski pop, i preosvećeni, i pop Sava, i mnogo drugih ljudi.

Izađe arhijerej i popriča sa svim ostalim prisutnima, a sa preosveštenim i sa kozacima ni reči – dok sve te, ostale, ne otpusti iz sale, a potom se direktno obrati kozacima: – Dakle, momci, vas su uvredili? Hoćete da imate nekršteno popa?

A ovi odgovaraju: – Smilujte se, požalite nas, vaše visokopreosveštenstvo: kako da nije uvreda... To je takav popić, kakvoga u celome hrišćanstvu nema...

Arhijerej se osmehnu: – Upravo tako – veli. – Drugoga takvoga nema.

Okrete se prema preosvećenome, pa će mu reći: – Otidider u riznicu, tamo je Sava za tebe pripremio knjigu, donesi i čitaj gde je otvorena.

A sam sede.

Preosvešteni donese knjigu i poče da čita: – Ali neću vam zatajiti[20], braćo, da ocevi naši svi pod oblakom biše, i svi kroz more prođoše. I svi se u Mojsija krstiše u oblaku i moru; i svi jedno jelo duhovno jedoše; i svi jedno piće duhovno piše; jer pijahu od duhovne stijene koja iđaše za njima: a stijena bješe Hristos.

Na tom mestu arhijerej ga prekide, govoreći: – Razumeš li to što si pročitao?

Preosvešteni odgovori: – Razumem. – I tek sada si to shvatio!

A preosvešteni i ne zna šta bi odgovorio, nego, više napamet, reče: – Reči ove i ranije sam čatio. – Pa ako si čatio, zašto si svo ovo veliko uznemirenje dopustio, i uzbunio ove dobre ljude kojima je on dobar pastir bio?

Preosvešteni odgovori: – Po pravilima svetih otaca...

A arhijerej ga prekide: – Stoj – veli – stoj; idi opet kod Save, a on će ti dati pravilo.

Ovaj ode i vrati se s novom knjigom. – Čitaj – veli arhijerej. – Čitam – poče preosvešteni. – Kod Svetoga Grigorija Bogoslova[21] je pisano o Vasiliju Velikome[22], da je „bio za hrišćane jerej i pre sveštenstva". – O čemu on to – pita arhijerej.

A preosvšeteni odgovara: – Ja sam sve ovo učinio samo po dužnosti službe moje, jer je on u takvome činu nekršten...

Ali tada arhijerej zagrme: – Ti i sad – veli – teraš i ponavljaš svoje! Dakle, po tvom mišljenju, oni koji su prošli kroz oblake, mogli su se krstiti kod Mosjija, a kod Hrista ne mogu? Pa tebi je već skazano da su oni, primajući krštenje, vlažne oblake, sa strahom smrtnim, pronicali, i da su rastopljenom vodom iz tog oblaka mladencu na čelu, u ime Svete Trojice, crtali krst. Šta ti još treba? Ti me sramotiš i nisi za ovaj posao: na tvoje mesto postavljam popa Savu; a vi, momci, budite bez sumnje: vaš pop Sava, koji vam je valjao, valja i meni, i Bogu je drag, idite kući bez ikakvih daljih sumnji.

Ovi mu padoše pred noge. – Jeste li zadovoljni? – Veoma smo zadovoljni – odgovaraju momci. – Nećete sad da se poturčite? – Pu, daleko bilo! Nećemo, baćka, nećemo. – I nećete svu votku odjednom, u cugu, da popijete? – Nećemo odjednom, nećemo, nikako! – Pa pođite, onda, s Bogom, i živite na hrišćanski način.

Ovi su već bili spremni da krenu, ali jedan od njih, da bi se potpuno umirio, podiže prst prema arhijereju, i veli: – A hoćete li, vaša milosti, biti ljubazni da sa mnom malo odete na stranu.

Arhijerej se osmehnu i veli: – Pa dobro, hajdemo na stranu.

Tamo ga kozak zapita: – Dozvolite, vaša milosti: kako ste sve već znali i pre nego što smo vam celu stvar ispričali? – A šta će ti to – veli ovaj. – Hteli bismo da znamo nije li vas sam Sava svemu ovome poučio?

Arhijerej, kome je sve ispričao njegov sluga Sava, pogleda momka, pa će reći: – Pogodio si – sam Sava mi je sve ispričao.

---

[20] *Ali neću vam zatajiti, braćo* – Iz Prve poslanice Korinćanima, 10,1.

[21] *Sv. Grigorije Bogoslov* (310–390) – jedan od kapadokijskih otaca, i drugi hrišćanski autor koji se naziva bogoslovom (prvi je ap. Jovan, a treći Sv. Simeon Novi Bogoslov); bio je blizak prijatelj Sv. Vasilija Velikog.

[22] *Sv. Vasilije Veliki* (329-368) – jedan od kapadokijskih otaca, znameniti teolog, koji se pored dogmatskih tema bavio i uređenjem mnogih aspekata crkvenog života; bio je blizak prijatelj Sv. Grigorija Bogoslova.

I izađe iz sale.

Tada su momci sve shvatili onako kako im se samima prohtelo. Od tog vremena i živi priča da je slabomoćni Sava, potiho, ali uporno, celu tu stvar svršio tako da je moskovski Nikola, sa svom svojom silom, do nogu potučen. – Takav je – vele – naš Savko, on je lukav, on je ojačao, on je sve smislio, i sve je s nogu oborio: čas ti ukaže na Pismo, čas ti pod nos reči svetih otaca poturi, tako da više ništa nije moguće razumeti. Bog sveti zna: da li je on sam istinski popa Savu u Kerasivninom naručju krstio, ili je sve tako vešto zakukuljio, da ni sam vladika ne može odmumuljiti. Ali je sve ispalo dobro. I hvala mu na tome.

* * *

Vele da je otac Sava još uvek živ, u okolini njegovog sela sve do danas traje štunda, a njegova mala crkvica uvek je puna naroda... Nije poznato „da li ojačavaju" svetog Savku kao nekad, međutim, tvrde da tamo, u celoj parohiji nijednom Mihalki ili Potapki, kao nekad, ne proviruju „goli stomačići".

Napomena:

U osnovi priče je istinit događaj. Selo Paripse se nalazi u Ukrajini, u Žitomirskoj oblasti. Selo Peregudi je izmišljeno.

Junaci priče, kozaci, Govore maloruskim, ukrajinskim jezikom. Pri prevodu imali smo dve mogućnosti: da ostavimo ukrajinski original, a da prevode damo u dnu stranice, što nam se nije dopalo, jer je nepregledno za čitanje. Druga mogućnost je delovala privlačnije – da za upravni govor kozaka iskoristimo govor srpskog sela. I tu smo imali dve mogućnosti: iskvaren izgovor (recimo, iz naših južnosrpskih krajeva), ili gramatički ispravan govor s mnoštvom „narodnih" reči – za šta smo se i odlučili.

Prvi put, priča je objavljena u listu „Građanin", 13. oktobra 1877. Godine, a onda i kao zasebna knjiga, u Sankt Peterburgu, 1878. godine.

ČOVEK NA STRAŽI

1

Događaj koji se predlaže čitalačkoj pažnji dirljiv je, ali po svom značenju, po glavnog junaka priče, i užasan, dok je razrešnica tog slučaja tako originalna, da je sličan siže teško gde moguć, osim u Rusiji.

To pridaje delimično dvorski, delimično istorijski prizvuk anegdoti koja neloše karakteriše prirodu i ustrojstvo veoma zanimljive, ali krajnje siromašno predstavljene, epohe tridesetih godina ovog, devetnaestog veka, koji se završava.

U sledećoj priči ništa nije izmišljeno.

2

Jedne zime, oko Bogojavljenja, godine 1839, u Peterburgu nastade veliko otapanje snega. Tako se sve promoči, kao da je stiglo proleće: sneg se topio, sa krovova su danju padale kaplje, a led na rekama je postajao plav i sav prožet vodom. Na Nevi, pred samim Zimskim dvorcem, ležala su duboka jezerca. Duvao je topli vetar, zapadnjak, ne baš jako: s primorja je nadolazila voda, i pucali su topovi.

Stražu u dvoru držala je četa Izmajlovskog puka kojom je komandovao sjajno obrazovan, i u društvu veoma ugledan, mladi oficir Nikolaj Ivanovič Miler[23] (kasnije general i direktor Liceja). Bio je to čovek takozvanog „humanističkog" usmerenja koje je kod njega odavno bilo primećeno i koje mu je, pomalo, štetilo u službi – po mišljenju viših instanci.

U suštini, Miler je bio oficir u svemu ispravan, sa izglednom budućnošću, a dvorska straža se, u to vreme, nije izlagala nikakvoj naročitoj opasnosti. Vreme je bilo sasvim mirno i bez trzavica. Od dvorskih stražara nije se zahtevalo ništa, osim urednog stajanja na svojim mestima, po predviđenom rasporedu, a ipak se upravo tu, u vreme dežurstva kapetana Milera, na dvoru dogodio veoma neobičan i uznemirujući slučaj, kojeg se danas, od malobrojnih savremenika koji su još u životu, seća mali broj njih.

3

[23] *Miler, Nikolaj Ivanovič* (umro 1889) – general-lajtnant, inspektor, zatim i direktor Aleksandrovskog liceja. Po uspomenama savremenika, bio je human čovek.

U početku je na straži sve teklo uobičajeno: određena su stražarska mesta, raspoređeni ljudi na svako od njih, i sve je teklo u savršenom redu. Car Nikolaj Pavlovič je bio krepkoga zdravlja, uveče je išao na klizanje, vratio se kući i legao u postelju. Usnuo je i čitav dvor. Pala je najmirnija moguća noć. Na komandnom mestu – tišina. Kapetan Miler je čiodama pričvrstio svoju belu maramicu za visok, i uvek tradicionalno zamašćen, safijanski naslon fotelje, i seo u nju da vreme prekrati čitanjem..

N. I. Miler je uvek bio strasni čitalac, i zato se nikad nije dosađivao, nego je čitao, ne primećujući kako noć sporo odmiče; ali, odjednom, po isteku drugog sata posle ponoći, njega uznemiri užasno nespokojstvo: pred njim se pojavio razvodnik straže, podoficir, koji je, sav bled, unezveren, počeo da brza i preskače reči: – Nesreća, vaše blagorodije, nevolja! – Šta se desilo? – Postigla nas je strašna nesreća!

Neopisivo uznemiren, N. I. Miler jedva da je uspeo shvatiti u čemu su se, zapravo, sastojale „nevolja" i „strašna nesreća".

4

Stvar je bila u sledećem: stražar, vojnik Izmajlovskog puka, po prezimenu Postnikov, stojeći napolju, na straži, kod sadašnjeg Jordanskog ulaza, začuo je da se u jezeru koje je, naspram tog mesta, napravila Neva, davi neki čovek, i očajnički vapi za pomoć.

Vojnik Postnikov, jedan od dvorskih slugu, bio je veoma osetljiv i veoma nervozan čovek. On je dugo slušao udaljene krike i jecaje utapajućeg – sav se, zbog njih, ledeći. Obazirao se, u užasu, oko sebe, i zurio u tom pravcu, pokušavajući pogledom da obuhvati čitav vidljiv prostor obale – i ni tu, blizu, ni tamo, na Nevi – baš kao za pakost, nije mogao da ugleda nijednu živu dušu.

Niko ne može pružiti pomoć davljeniku i on će se, neizostavno, utopiti...

Međutim, davljenik se užasno dugo, i uporno, borio.

Činilo se da mu preostaje jedino da se, ne gubeći uludo snagu, spusti na samo dno, ali ne! Njegovi vapaji i dozivni krici čas se prekinu i zamuknu, čas opet počinju da se ore, a pritom su sve bliže i bliže dvorskoj obali. Očito, čovek još nije izgubio bitku s vodom, pokušava da se izbavi, idući direktno prema sjaju svetiljki, ali, razume se, ni tako se neće spasiti, jer upravo tamo, na tom putu, mora da upadne u Jordanski kanal. Tamo će neizostavno pasti pod led, i to će mu biti kraj... Evo, opet je utihnuo, a minut kasnije opet mlatara po vodi i jeca: „Spasite, spasite me!" Sad je već tako blizu, da se, čak, čuje i šum vode po kojoj udara...

Vojnik Postnikov poče shvatati da je sada spasiti tog čoveka neobično lako. Ako otrči na led, očito da će tamo zateći utopljenika. Valja mu samo dobaciti konopac, pružiti držak, ili pušku, i on će biti spasen. Tako je blizu da mu se može pružiti i ruka, pa će iskočiti. Ali, Postnikov zna da je na službi, pod zakletvom: on zna da je stražar, a stražar ni po koju cenu, ni uz kakav razlog – ne sme da napusti svoje stražarsko mesto.

S druge strane, Postnikovljevo srce je veoma neposlušno: tako mu je teško – čas jako kuca, čas zamire... Došlo mu je da ga iščupa iz sebe i baci ga pod noge – tako je uznemiren zbog tih jecaja i vapaja... Jer, strašno je slušati kako drugi čovek umire, i ne pružiti umirućem pomoć, kad, časno govoreći, za to, apsolutno, postoji mogućnost – jer stražarnica neće pobeći sa svog mesta, i ništa loše ne može da se desi. „Da ipak otrčim?... Neće ni primetiti... Ah, Gospode, da se sve ovo već jednom svrši! On opet jeca..."

Za tih pola sata, kako je sve to trajalo, duša vojnika Postnikova sasvim iznemože, i on poče da oseća „sumnju u razum" Bio je to pametan i duševan čovek, sa jasnom moći rasuđivanja – on je odlično shvatao da je ostaviti svoje stražarsko mesto takva krivica zbog koje stražaru sledi vojni sud, šibanje kroz postrojeni špalir, robijaški rad, možda čak i streljanje; međutim, sa nabujale reke, opet, sve bliže i bliže, dopiru jecaji, već se čuje burkanje vode i očajničko batrganje. – T-o-o-onem!... Spasavajte, tonem!...

Evo, sad će se naći u Jordanskom kanalu... I tu je kraj!

Postnikov se još dva-tri puta obazre na sve strane. Nigde žive duše, samo se svetiljke tresu na vetru i svetlucaju, ali i kroz vetar, isprekidano, dopire taj krik... Možda i poslednji krik...

Evo, još jedan pljusak, još jedan ravnomerni vapaj, i u vodi nešto zagrgolji.

Stražar ne izdrža i napusti svoje stražarsko mesto.

5

Postnikov se baci ka mostićima, potrča, dok mu je srce jako kucalo, na led, u nabujalu vodu jezerceta, i uskoro uočivši mesto gde se batrga vodom preplavljeni utopljenik, pruži mu kundak svoje puške.

Davljenik zgrabi kundak, a Postnikov povuče bajonet i izvuče ga na obalu.

Spaseni i spasitelj bili su apsolutno mokri i, kako je spaseni bio veoma umoran, kako je drhtao i posrtao – njegov spasitelj, vojnik Postnikov se ne usudi da ga ostavlja na ledu, nego ga izvede na obalu i poče osmatrati ima li koga kome bi ga predao. Međutim, dok se sve to događalo, na obali se ukazaše sanke u kojima je sedeo oficir Invalidske čete[24] (koja je tada postojala pri dvoru, a kasnije je ukinuta).

Taj gospodin koji je pristigao u vreme, tako nezgodno po Postnikova, bio je, treba reći, veoma lakomislen čovek, pritom pomalo nerasudljiv, i izuzetno nagao. On poskoči sa sanki i poče da ispituje: – Kakav je ovo čovek... Kakvi su ovo ljudi? – Tonuo je, davio se – poče Postnikov. – Kako tonuo? Ko je tonuo, ti? Zašto na takvom mestu?

Onaj teško diše, a Postnikov se već izgubio: on je pušku zabacio o rame i opet stao na svoje stražarsko mesto.

Da li je, ili nije, oficir razumeo u čemu je stvar – ništa više nije ispitivao, nego je, istog časa, primio u svoje sanke spasenog čoveka, i odvezao se s njim u ulicu Morsku, u policijski ured Admiraliteta.

Tamo je oficir dežurnom komandiru policije dao izjavu da se, s njim dovezeni, promočeni čovek, davio u jezercu naspram dvorca, i da ga je on sam, gospodin oficir, spasio, izlažući opasnosti sopstven život.

Onaj koga su spasli bio je sad sav mokar, prozebao i iznemogao od preplašenosti i strašnih napora, njemu je svest omrkla, i bilo mu je sasvim svejedno ko ga je spasio.

Za njega se postarao policijski narednik, a u kancelariji su napisali izveštaj prema usmenoj izjavi oficira Invalidske čete, mada, sa sumnjom svojstvenom policajcima, nisu mogli da poveruju kako je, ako je već izbavljao davljenika, oficir iz vode izišao tako suv?

---

[24] *Invalidska četa* – Deo jedinica koje okupljaju ratne vojne invalide i koje mogu obavljati određenu vojnu službu. Prvi put su formirane u Francuskoj, 1606. godine, a u Rusiji za vreme Jekaterine Druge. U vreme Nikolaja Prvog, o kojem je u priči reč, invalidi su obavljali stražarsku službu u gradskim utvrdama.

Oficir, koji je imao želju da dobije novoustanovljenu medalju „za spasenje postradalih", objasnio je to srećnim sticajem okolnosti, ali je sve objašnjavao neuverljivo i zbrda-zdola. Otišli su da probude šefa smene, i raspitivali se za ostale podatke.

Međutim, na dvoru su se, za to vreme, odvijali drugi, ubrzani događaji.

6

Svi, tek pomenuti obrti – pošto je oficir primio spasenog davljenika u svoje sanke – dvorskoj straži su ostali nepoznati. Tamo su oficir i vojnici Izmajlovskog puka znali samo to da je njihov vojnik Postnikov, napustivši stražarsko mesto, otišao da spasava čoveka, a kako je to veliko narušavanje vojnih obaveza, redova Postnikova sada neizostavno čekaju vojni sud i šibanje. Što se njegovih pretpostavljenih tiče, svima njima, počev od komandira čete do komandanta puka, pričiniće silne neprijatnosti protiv kojih je nemoguće ni protestovati, ni opravdati se.

Promočeni i prozebli vojnik Postnikov je, razume se, odmah smenjen sa straže i, pošto je priveden na komandno mesto, otvorio je srce N. I. Mileru, i ispričao sve što nam je već poznato, i to sa svim podrobnostima, do momenta kad je oficir Invalidne čete u svoje sanke posadio utopljenika i naredio svom kočijašu da pojuri u Admiralitet.

Opasnost je postajala sve veća i neizbežnija. Razume se, oficir Invalidske čete će sve ispričati policijskom pristavu, a pristav će istog časa o svemu izvestiti policajmajstera Kokoškina, ovaj će izjutra to preneti caru i – počinje „ludilo".

Nije se imalo o čemu raspravljati, trebalo je u celu stvar uvesti starije po činu.

Nikolaj Ivanovič Miler je istog časa poslao uznemirujući dopis svom komandantu bataljona, potpukovniku Svinjinu, u kojem je molio da ovaj, što je moguće pre, dođe u komandu dvorske straže, i izvuče ih, kako ume i zna, svim mogućim merama, iz ove užasne nevolje.

To je bilo oko tri sata, a Kokoškin je caru, sa dnevnim izveštajem, odlazio veoma rano, tako da za razmišljanje i delanje nije ostajalo mnogo vremena.

7

Potpukovnik Svinjin nije bio tako mekog srca, niti je imao one samilosti koja je oduvek odlikovala Nikolaja Ivanoviča Milera: Svinjin nije bio bezosećajan čovek, nego pre, i više od svega – „službeno lice", (tip čoveka za čijim nedostatkom danas, takođe, izražavaju žaljenje). Svinjin se odlikovao strogošću, i čak je voleo da se ističe zahtevima za disciplinom. Nije imao sklonosti prema zlu, i nikome nije pokušavao da pričini uzaludno stradanje; ali, ako bi čovek narušio bilo kakvu službenu obavezu, Svinjin je bio neumoljiv. On je smatrao neumesnim da ulazi u razloge pobude koja je rukovodila delanjem vinovnika u datom slučaju, nego se držao onog pravila da u službi svaka krivica – podleže kazni. Zbog toga su svi u četi znali da će redov Postnikov, zbog napuštanja stražarskog mesta, morati da ispašta, da je to neotklonjiva jedna stvar, i da ga Svinjin neće požaliti.

Po tome je ovaj štapski oficir bio poznat i pretpostavljenima, i drugovima, među kojima je bilo ljudi koji ga nisu simpatisali, jer u to vreme još nije sasvim bio iščezao

„humanizam", kao ni druge, njemu slične, zablude. Svinjin je bio ravnodušan prema tome da li ga „humanisti" osuđuju, ili hvale. Moljakati za milost Svinjina, ili, čak, pokušavati da ga ganeš – bila je stvar apsolutno beskorisna. Od svega toga, on je bio ograđen debelim oklopom karijerizma iz onog vremena – ali i on je, kao i Ahil, imao slabo mesto.

Svinjin je, takođe, imao dobro započetu službenu karijeru koju je, naravno, brižno gradio i čuvao time da na nju, kao na paradni mundir, ne padne nijedna trunčica; međutim, nesrećni ispad čoveka iz, poverenog mu, bataljona, neizostavno mora da baci lošu senku na disciplinu cele njegove čete. Da li je, ili nije, komandant bataljona kriv zbog toga što je jedan od njegovih vojnika, pod uticajem blagorodnog sastradanja, učinio to što je učinio – o tome neće raspravljati oni od kojih zavisi valjano započeta i brižno građena službena Svinjinova karijera, a mnogi će mu, čak, i rado podmetnuti klip pod točkove, kako bi probili put za nekog svog rođaka, ili progurali na njegovo mesto nekog junošu koga i inače protežiraju. Car će se, naravno, rasrditi i neizostavno reći pukovskom komandantu da su njegovi oficiri „mekušci", a da su njihovi ljudi „raspušteni" A ko je za sve to odgovoran? Svinjin. I tako će početi govorkanja da je Svinjin „slab", pa će, možda, ukor slabosti ostati neoperljiva mrlja na njegovoj, Svinjinovoj, reputaciji. U tom slučaju. on neće imati čime da se istakne u naraštaju svojih savremenika, niti će ostaviti svoj portret u galeriji istorijskih likova ruske države.

Iako su se, u ono vreme, izučavanjem istorije bavili premalo, ipak su, međutim, u nju verovali, i posebno rado se sami trudili učestvovati u njenom stvaranju.

8

Čim je Svinjin, oko tri sata noću, dobio uznemirujuću belešku od kapetana Milera, on odmah skoči iz postelje, odenu se po propisu i, ujedno zaplašen i razgnevljen, stiže u komandu straže Zimskog dvora. Tu je odmah ispitao redova Postnikova i uverio se da se, odista, dogodio neverovatan slučaj. Redov Postnikov je, opet, čista srca, potvrdio svom komandantu bataljona istu priču o onome što se dogodilo za vreme njegove straže, kao i to i da je on, Postnikov, sve to, već ranije, ispričao svom četnom kapetanu Mileru. Vojnik je govorio da je on „Bogu i caru kriv, bez pogovora", da je stajao na straži i da se, začuvši jecaje čoveka koji je tonuo u jezeru, dugo mučio, da se dugo borio sa samim sobom, u raskoraku između službene dužnosti i samilosti, ali da ga je, napokon, napalo iskušenje, i da nije izdržao tu kušnju: napustio je stražarsko mesto, odjurio na led, i izvukao davljenika na obalu; baš tada je, kao za pakost, naišao, oficir dvorske Invalidske čete.

Pukovnik Svinjin je bio očajan; dao je sebi jedinog mogućeg oduška, da iskali sav svoj gnev na Postnikovu koga je, istog trena, pravo odatle, pod stražom, poslao u kasarnski zatvor, a potom je izrekao i nekoliko bodlji na račun Milera, prekorivši ga zbog „humanizma", kakav u vojnoj službi ne vredi ničemu; međutim, sve je to bilo nedovoljno da popravi prilike. Naći – ako ne opravdanje, ono bar izgovor za takav postupak, kao što je napuštanje stražarskog mesta, bilo je nemoguće, i ostajao je jedan jedini izlaz – da se čitava ta stvar prikrije od cara...

Ali, postoji li mogućnost da se takav jedan događaj sakrije?

Očito, to se ispostavljalo nemogućim, jer su za spasenje davljenika saznali ne samo svi stražari, nego je za to saznao i onaj omraženi oficir Invalidske čete koji je, do sada, naravno, već stigao da o svemu tome izvesti i samog generala Kokoškina.

Šta sad učiniti? Na šta se baciti? Kod koga tražiti pomoć i zaštitu?

Svinjin je nameravao da odjuri velikom knezu Mihailu Pavloviču[25], i da mu se, čista srca, ispovedi. Takvi potezi su, tada, bili uobičajeni. Neka se veliki knez, zbog svog burnog karaktera, i razgnevi, i neka se izviče, ipak su njegov karakter i navike bile takve da, što se jače u početku rasrdi, naoštri i, čak, uvredi, to se pre kasnije smiluje i, čak, sam brani vinovnika. Sličnih slučajeva bilo je ne malo – ponekad su ih namerno njemu i podmetali. „Grdnja se zaboravi", i Svinjin se veoma upeo da stvar dovede do takvog srećnog ishoda – ali zar je moguće preko noći upadati u dvor i uznemiravati velikog kneza? S druge strane, čekati do jutra, pa se tek onda pojaviti kod Mihaila Pavloviča, pošto Kokoškin s dnevnim izveštajem dođe do cara – biće kasno. I dok se Svinjin uzrujavao zbog ovakvih poteškoća, on malo omekša, i njegov um poče da nazire još jedan izlaz koji se, sve do tog trena, skrivao u magli.

9

U nizu ratnih veština, postoji jedan takav manevar, da se u trenu nadvijene opasnosti koja preti sa zidova opsađene tvrđave, ne treba udaljavati od nje, već treba odmah ići pod njene zidine. Svinjin je odlučio da ne učini ništa od onoga što mu je prvo palo na pamet, već da, bez predomišljanja, odmah ode kod Kokoškina.

O ober-policajmajsteru Kokoškinu su u tadašnjem Peterburgu govorili mnogo toga rđavog, čak i užasnog, ali su, između ostaloga, tvrdili da raspolaže višeznačnim taktom, i da, pod uticajem tog takta, ume, ne samo „da od muve načini slona, nego isto tako od slona i muvu"

Kokoškin je, u stvari, bio veoma strog i veoma surov, tako da je svima ulivao strahopoštovanje, ali je, ponekad, ugađao šaldžijama, i umeo da se prepusti zgodnim vojničkim anegdotama. Takvih veseljaka je tada bilo mnogo, i ne jedan među njima umeo je u njegovom liku da nađe jakog i predanog zaštitnika. Uopšte, on je mnogo mogao i mnogo umeo da uradi, samo ako mu se hoće. Kao takvoga su ga poznavali i Svinjin, i kapetan Miler. Miler je, takođe, ohrabrio svog komandanta bataljona da se odvaži na to, odmah ode Kokoškinu, i poveri se njegovoj velikodušnosti i „višeznačnom taktu" koji će, verovatno, generalu izdiktirati kako da se izvuku iz ovog nesrećnog slučaja a da ne razgneve cara – što je Kokoškin, ako ćemo pošteno, uvek s najvećim trudom pokušavao izbeći.

Svinjin je obukao šinjel, uperio pogled uvis, i, uskliknuvši nekoliko puta: „Gospode, Gospode!" – otišao Kokoškinu.

To je već bilo u pet sati izjutra.

10

Ober-policajmajstera Kokoškina su probudili i izvestili ga da je kod njega, važnim poslom koji ne trpi odlaganje, došao Svinjin.

---

[25] *Romanov, Mihail Pavlovič* (1798–1848) – mlađi brat cara Nikolaja I.

General je odmah ustao i izašao u susret Svinjinu, u ogrtaču, brišući znoj, zevajući i ježeći se. Sve što je Svinjin ispričao, Kokoškin je saslušao s velikom pažnjom, ali spokojno. Za sve vreme tih objašnjenja i molbi za zastupništvo, rekao je samo jednu stvar: – Vojnik je napustio stražarsko mesto i spasio čoveka. – Tako je – odgovori Svinjin. – A stražarska kućica? – Za to vreme ostala je prazna. – Hm... znam da je ostala prazna. Nego se radujem da je nisu ukrali.

Svinjin se, iz ovoga što je čuo, još više uverio da je Kokoškinu već sve poznato, da je, naravno, on već odlučio u kom vidu će o tome, pri jutarnjem izveštaju, obavestiti cara, i da tu odluku sad više neće menjati. Inače bi takav jedan događaj, kao što je napuštanje stražarskog mesta na dvorskoj straži, bez sumnje, morao daleko jače da uznemiri energičnog ober-policajmajstera.

Međutim, Kokoškin ništa nije znao. Pristav, kojem se oficir-invalid javio sa spasenim davljenikom, tom slučaju nije pridao nikakvu važnost. U njegovim očima to uopšte nije bila takva jedna stvar, da bi zbog nje uznemiravao umornog ober-policajmajstera – uz to, sam događaj se pristavu učinio prilično sumnjivim, jer je oficir Invalidske čete bio potpuno suv, što nikako ne bi moglo da se desi da je spasavao davljenika, izlažući sopstveni život opasnosti. Pristav je u tom oficiru video samo častohlepca i hvastavca koji je želeo da prikači jednu od novih medalja na grudi, i zato je, dok je njegov dežurni sastavljao izveštaj, zadržavao oficira, i trudio se da iz njega iscedi istinu, kroz ispitivanje najsitnijih podrobnosti.

Pristavu takođe nije bilo prijatno zbog toga što se taj slučaj dogodio za vreme njegovog dežurstva, i zato što davljenika na suvo nije izvukao neki policajac, umesto dvorskog oficira.

Kokoškinovo spokojstvo se objašnjavalo jednostavno – kao prvo, strašnim umorom koji je, u to vreme, osećao posle svakodnevne gužve i noćnog učešća u gašenju dva požara, a kao drugo, time da se ta stvar koju je uradio stražar Postnikov, njega, gospodina ober-policajmajstora, direktno uopšte nije ticala.

Uostalom, Kokoškin je istog časa doneo odgovarajuće naredbe.

On je poslao po pristava iz Admiraliteta i naredio mu da neizostavno dođe zajedno sa invalidnim oficirom, kao i sa spasenim davljenikom, dok je Svinjina zamolio da pričeka u malom predsoblju ispred kabineta. Zatim je Kokoškin ušao u svoj kabinet, ne zatvorivši za sobom vrata, seo za sto, i počeo da potpisuje papire – međutim, gotovo istovremeno je glavu podbočio rukama i zaspao za stolom – u fotelji.

11

U to vreme još nije bilo gradskih telegrafa, ni telefona, a za hitan prenos naredbi jurilo je, u svim pravcima, „četrdeset hiljada kurira”[26], na koje se dugovečna uspomena sačuvala u Gogoljevoj komediji.

To, razume se, ne ide baš tako brzo, kao telegrafom ili telefonom, ali je zato gradu pridavalo značajnu živahnost i svedočilo o neumornom bdenju viših instanci.

Za vreme dok su se, iz Admiraliteta, pojavili zamoreni pristav i oficir-spasitelj, a takođe sa njima i spaseni utopljenik, nervozni i energični general Kokoškin je malo

[26] *Četrdeset hiljada kurira* – Netačan citat iz „Revizora”; kod Gogolja stoji „trideset pet hiljada samo kurira!”

dremnuo i oporavio se. To je bilo primetno u izrazu njegovog lica i živahnosti njegovih pokreta koji su ispoljavali duševni i misaoni oporavak.

Kokoškin je od prisutnih zahtevao da uđu u kabinet, pa zajedno s njima pozva i Svinjina. – Izveštaj? – odsečno, osveženim glasom, zatraži Kokoškin od pristava.

Ovaj mu ćutke pruži ukvadraćeni list papira i tiho prošapta: – Moram zamoliti Vaše prevashodstvo za dozvolu da nekoliko stvari kažem nasamo... – U redu.

Kokoškin priđe puškarnici iza prozora, za njim ode pristav. – O čemu je reč?

Čuli su se nejasni šapat pristava i jasno odhukivanje generala... – Hm... Da... Pa šta s tim?... Moglo je tako da se desi... Ili ostati na tome da je iz vode moguće iskočiti suv... To je sve? – Sve, gospodine.

General izađe iz puškarnice, sede za sto i poče da čita. On je čitao izveštaj za sebe, ne pokazujući ni strah, ni sumnju, a zatim se direktno, jasno i glasno, obrati spasenome: – A kako si ti, bratac, upao u jezero, baš preko puta dvora? – Kriv sam – odgovori spaseni. – Nego šta si! Da nisi bio pijan? – Kriv sam – pijan nisam bio, samo malo pripit. – A zašto si upao u vodu? – Hteo sam da preprečim preko leda, bliže mi je, ali sam se okliznuo i pao u vodu. – Dakle, smrklo ti se pred očima? – Bilo se smrklo – svud okolo mrak, vaše prevashodstvo! – I nisi mogao da vidiš ko te iz vode izvukao? – Kriv sam, ništa video nisam. Evo, čini se da su oni – i on pokaza na oficira, i dodade – Nisam mogao da vidim, sav sam se bio zaprepastio. – U tome i jest stvar – bekrijate u vreme kad pošten svet spava! Pogledaj sad, i zapamti zauvek, ko je tvoj dobročinitelj. Blagorodni čovek je, tebe radi, svoj život žrtvovao! – Pamtiću večno. – Vaše ime, gospodine oficire?

Oficir navede svoje ime. – Čuješ li? – Slušam, vaše prevashodstvo! – Jesi li pravoslavan? – Pravoslavan, vaše prevashodstvo. – Zapiši to ime i pominji ga u molitvama za zdravlje. – Zapisaću, vaše prevashodstvo. – Moli se Bogu za njega, i marš napolje: ovde više nisi potreban.

Ovaj se pokloni do nogu, i istrča, prezadovoljan time što su ga pustili živog.

Svinjin je stajao u nedoumici, zbunjen kako sve, milošću Božijom, poprima takav zaokret.

12

Kokoškin se obrati oficiru Invalidske čete: – Vi ste onog čoveka spasili, rizikujući sopstveni život? – Upravo tako, vaše prevashodstvo. – Svedoka tog događaja nije bilo, a zbog gluvoga doba kad se to desilo, nije ni moglo biti? – Da, vaše prevashodstvo, bilo je mračno, a na obali nikoga nije bilo, osim stražara. – Stražare ne treba ni spominjati: stražar bdi na svom stražarskom mestu, i ne sme da se interesuje ni za šta drugo što se događa sa strane. Verujem onome što je napisano u izveštaju. Izveštaj je, inače, zapisan po vašim rečima?

Te reči Kokoškin je izrekao s posebnim naglaskom, kao da je pripretio, ili podviknuo.

Ali, oficir se ne uplaši, već iskolači oči i isprsi grudi, pa odgovori: – Zapisan je kako sam rekao, i apsolutno je tačan, vaše prevashodstvo. – Vaš postupak je dostojan nagrade.

Ovaj poče zahvalno da se klanja. – Nemate rašta da se zahvaljujete – nastavi Kokoškin. – Izvestiću o vašoj požrtvovanosti cara-imperatora, i vaše grudi će, možda,

koliko danas, biti ukrašene medaljom. A sada, možete da idete kući, popijte neki topli napitak i nikuda ne izlazite, jer ćete, možda, biti potrebni.

Oficir Invalidske čete sav zasija, pokloni se i ode.

Kokoškin pogleda za njim i reče: – Sasvim je mogućno da će sam car poželeti da ga vidi. – Razumem, gospodaru – odgovori odsečno pristav. – Vi mi više niste potrebni.

Pristav izađe i, zatvorivši za sobom vrata, istog časa se, po svojoj pobožnoj navici, prekrsti.

Oficir Invalidne čete je sačekao pristava na izlazu, i oni odoše zajedno, u daleko prisnijim odnosima nego što su bili kad su ovamo dolazili.

U kabinetu kod ober-policajmajstora, ostade samo Svinjin, u kojeg se Kokoškin, najpre, dugo i prodorno zagleda, a potom zapita: – Vi niste bili kod velikog kneza?

U ono vreme, kad bi pomenuli velikog kneza, svi su znali da se to odnosi na velikog kneza Mihaila Pavloviča. – Zaputio sam se direktno vama – odgovori Svinjin. – Ko je dežurni oficir? – Kapetan Miler.

Kokoškin opet okrznu Svinjina pogledom i potom reče: – Vi ste me, čini se, ranije, izvestili nešto drukčije.

Svinjin čak nije ni shvatio na šta se to odnosi, tako da oćuta, a Kokoškin dodade: – Uostalom, svejedno: laku noć.

Audijencija se završila.

13

U jedan sat popodne, odista, oficira Invalidske čete opet pozvaše kod Kokoškina koji mu svečano objavi da je car veoma zadovoljan zato što među oficirima Invalidske komande njegovog dvora postoje tako spremni i samopožrtvovani ljudi, i dodeljuje mu medalju „za spasavanje unesrećenih". Tom prilikom, Kokoškin svojeručno uruči junaku medalju, i ovaj ode da se s njom razmeće. Stvar bi, verovatno, valjalo smatrati i sasvim svršenom, da potpukovnik Svinjin nije osećao nekakvu nedovršenost u njoj, i da se nije osetio pozvanim postaviti *point sur les i.*[27]

Bio je toliko uznemiren, da je tri dana bolovao, a četvrtog je ustao iz postelje, otputovao u Petrovsku crkvicu, odslužio moleban zahvalnosti pred likom Spasitelja i, vraćajući se kući umirene duše, poslao po kapetana Milera. – Pa, hvala Bogu, Nikolaje Ivanoviču – reče on Mileru. – Oluja, koja nam je pretila, sada je prošla, i naša nesrećna stvar sa stražarom se izgladila. Sada, čini se, možemo da dišemo mirno. Za sve to smo, bez sumnje, obavezni, najpre milosrđu Božijem, a potom generalu Kokoškinu. Neka o njemu govore da je surov i nemilosrdan, ali ja sam zahvalan njegovoj velikodušnosti, i pun sam poštovanja prema njegovoj snalažljivosti i taktu. On je zadivljujuće majstorski iskoristio hvalisavost onog invalidnog probisveta, koga, istina, za njegovu drskost ne bi trebala nagrađivati medaljama, nego na pasja kola izudarati u konjušnici – ali ništa drugo nije preostajalo: trebalo ga je iskoristiti radi spasenja mnogih, i Kokoškin je celu tu stvar izokrenuo tako pametno, da ni po koga nije bilo ni najmanje neprijatnosti – naprotiv, svi su veoma zadovoljni i obradovani. Među nama rečeno, meni je, preko pouzdanog lica, saopšteno da je Kokoškin i mnome „veoma zadovoljan" Njemu je bilo drago što nigde

[27] *point sur les i* – Tačka na „i" (fra).

drugde nisam otišao, nego sam se zaputio direktno njemu – niti sam se sporio sa tim lupežom koji je dobio medalju. Rečju, niko nije propatio, i sve je učinjeno sa takvim taktom, da ni u budućnosti nemamo od čega strahovati. Pa ipak, ostaje za nama jedan neizmireni računčić. Mi bismo, takođe, sa našim taktom, trebalo da sledimo Kokoškinov primer, i da završimo stvar sa svoje strane tako da se, za svaki slučaj, ogradimo od svake moguće posledice. Postoji još jedno lice čiji položaj nije do kraja utvrđen. Govorim o redovu Postnikovu. On je sve do sada u samici, pod stražom, i njega bez sumnje muči iščekivanje šta će s njim biti. Treba prekratiti i njegove muke. – Da, vreme je! – reče obradovani Miler. – Razume se, vi ćete to završiti bolje od svih: uputite se, molim vas, odmah u kasarnu, postrojte vašu četu, izvedite redova Postnikova iz zatvora, i kaznite ga pred strojem sa dvesta batina.

14

Miler je ostao zapanjen, pokušao od te namere da odvrati Svinjina – da, opšte radosti radi, poštedi i oprosti vojniku Postnikovu koji je, i bez toga, dovoljno pretrpeo, očekujući u samici odluku šta će biti s njim; ali Svinjin planu i, čak, ne dopusti Mileru da nastavi. – Ne – prekide ga on. – Manite se: tek što sam vam govorio o taktu, a vi odmah počinjete sa netaktičnošću. Ostavite se toga!

Svinjin promeni ton, koji postade suvlji i zvaničniji, te tvrdo dodade: – A kako u celoj toj stvari vi sami takođe niste u pravu, nego, čak, snosite i veoma veliku krivicu, zato što kod vas postoji mekušnost koja ne odgovara vojniku – pri čemu se taj nedostatak vašeg karaktera subordinacijom odražava na vaše podčinjene – naređujem vam da lično prisustvujete egzekuciji i da se potrudite da šibanje bude ozbiljno sprovedeno... Što je moguće strožije! Toga radi, izvolite narediti da ga bičevima tuku mladi vojnici iz novopristiglih jedinica, jer su sve naše stare kuke[28] već zaražene tim vašim štapskim liberalizmom: oni ne biju druga kako valja i samo na njegovim leđima plaše buve. Lično ću svratiti da vidim kako će vinovnik biti odrađen[29].

Neispunjenja, ili iskrivljavanja službenih naredbi pretpostavljenog lica, naravno, nije smelo biti, i mekodušni N. I. Miler je naredbu svog komandanta bataljona morao da izvrši u tančine.

Četa je bila postrojena u dvorištu Izmajlovske kasarne, bičevi su doneseni sa zaliha u dovoljnom broju, i vojnik Postnikov, izveden iz ćelije, bio je „odrađen" uz usrdno sadejstvo novopristiglih mladih regruta. Ti ljudi, neiskvareni gardijskim liberalizmom, u potpunosti na ceo slučaj staviše *point sur les i,* i u punoj meri izvršiše zadatak komandanta bataljona. Zatim podigoše sa zemlje kažnjenog Postnikova, i odmah, na istom šinjelu na kojem su ga tukli, prenesoše ga u pukovsku bolnicu.

15

[28] *Kuke* – stari vojnici, u vojničkom žargonu.
[29] *Odrađen* – Svinjin govori u žargonu. Ovde: išiban.

Komandant bataljona Svinjin, dobivši izveštaj o izvršenju egzekucije, istog časa je, očinski, posetio Postnikova u bolnici i, na svoje zadovoljstvo, na licu mesta se uverio da je njegova naredba izvršena u potpunosti. Bolećivi i nervozni Postnikov bio je „odrađen kako treba". Svinjin je ostao zadovoljan i naredio da se kažnjenom Postnikovu daju funta šećera i četvrt funte čaja, kako bi se, dok je na oporavku, mogao malo osladiti. Postnikov je, ležeći na ležaju, saslušao tu naredbu o čaju, i odgovorio: – Veoma sam zadovoljan, vaše visokorodije, zahvaljujem za očinsku milost.

On je odista bio „zadovoljan" zato što je, presedevši tri dana u samici, očekivao daleko gori ishod. Dvesta šiba, u tadašnje surovo vreme, značilo je manju kaznu u poredbi sa onim kaznama kakve su ljudi trpeli po presudama vojnog suda; a takva, surovija, kazna, sustigla bi i Postnikova, da se, na njegovu sreću, nije dogodio niz svih onih smelih i taktičkih evolucija, o kojima je gore ispričano.

Međutim, broj svih, zadovoljenih ispričanim događajem, ovim nije bio završen.

16

Podvig redova Postnikova se prigušeno, i krišom, razmileo po raznim kružocima prestonice koja je, u ono vreme novinske ćutnje, živela u atmosferi beskonačnih spletki. Ime heroja Postnikova se, usmenom predajom, izgubilo, ali se zato sama epopeja raspirila i dobila veoma zanimljiv, romantični karakter.

Govorkalo se da je, navodno, prema dvoru, od strane Petropavlovske tvrđave, plovio neki neobični lađar, u koga je jedan od stražara koji su čuvali dvor, pucao, i ranio ga, dok se, usput prolazeći, neki oficir Invalidske čete bacio u vodu i spasio ga, za šta su i dobili: prvi – zasluženu nagradu, a drugi – zasluženu kaznu. Taj rđav glas je došao i blizu dvora, gde je, u to vreme, živeo oprezni i prema „svetskim događajima" neravnodušni vladika, koji je bio veoma naklonjen pobožnoj moskovskoj porodici Svinjinih.

Pronicljivom vladici se činila nejasnom priča o pucnjavi. Kakav je to noćni lađar? Ako je bio odbegli rob, zašto je onda kažnjen stražar koji je izvršio svoju dužnost i pucao u njega kada je ovaj plovio iz tvrđave, preko Neve? Ako to nije bio robijaš, nego neki drugi zagonetni čovek koga je valjalo spasavati iz talasa Neve – šta je, onda, o njemu stražar mogao znati? I opet, ni u tom slučaju, ne može biti onako kako o tome raspreda svet. U svetu mnogo toga uzimaju zdravo za gotovo i brbljaju, ali oni koji žive u manastirskim obiteljima i u pridvorjima, odnose se prema svemu daleko ozbiljnije, i znaju kako u svetskim poslovima uistinu stoje stvari.

17

Jednom prilikom, kada se Svinjin obreo kod vladike, kako bi od njega primio blagoslov, visokopoštovani domaćin započe s njim razgovor, „uzgred, o pucnju" Svinjin je ispričao celu istinu, u kojoj, kao što znamo, nije bilo ničega ni nalik na to o čemu se „uzgred, o pucnju" govorkalo.

Vladika sasluša istinitu priču u ćutnji, lako prebirajući svojim beličastim brojanicama, i ne svodeći pogled s pripovedača. Kad je Svinjin završio, vladika tiho,

žuborljivim glasom, izusti: – Po svemu, valja zaključiti da cela ta stvar nije u potpunosti, i u svakom svom delu, izneta onako kako se stvarno desila?

Svinjin se zbunio, potom odgovarao sa zadrškom – da je izveštaje podnosio general Kokoškin, a ne on.

Vladika je, ćuteći, nekoliko puta propuštao brojanice kroz svoje uvojštene prste, i potom rekao: – Valja razlikovati šta je laž, a šta nepotpuna istina.

Opet brojanice, opet ćutanje i, napokon, tiho-žuborljive reči: – Nepotpuna istina nije laž. Već istina, svedena na najmanju moguću meru. – To je odista tako – izgovori naoštreno Svinjin. – Mene, naravno, više od svega zbunjuje to što sam morao da podvrgnem kazni onog vojnika koji, mada je zanemario svoju dužnost...

Brojanice i tiho-strujni prekid: – Služba nikad ne sme da bude zanemarena. – Da, ali on je to učinio zbog velikodušnosti, zbog samilosti, pritom sa takvom borbenošću, uz opasnost po sebe: on je shvatao da će, spasavajući život drugome čoveku, samoga sebe upropastiti... To je visoko, sveto osećanje! – Sveto je Bogu znano, a kazna na telu prostoga čoveka nije pogubna, i ne protivreči ni običaju naroda, ni duhu Pisma. Grubo telo će podneti šibu lakše nego duh prefinjeno stradanje. U tome pravednost, s vaše strane, nimalo nije postradala. – Ali, on je lišen i nagrade za spasenje unesrećenih. – Spasenje unesrećenih nije zasluga, već, naprotiv, dug. Onaj ko je mogao spasiti, a nije spasio – podleže kazni zakona, a onaj ko je spasio – izvršio je svoj dug.

Pauza, brojanice i tihi žubor: – Pretrpeti poniženje i rane za svoj podvig, vojniku može biti daleko korisnije, nego nakititi se nekakvim znakom. Ali, u svemu tome najbolje je – da se o celoj stvari sačuva opreznost svih, i uopšte, ništa od toga ne spominjati – ako neko, kojim slučajem, o tome započne razgovor.

Očito, i vladika je bio zadovoljan.

18

Da raspolažem drskošću srećnih izabranika neba, kojima je, zbog njihove velike vere, dato pronicati tajne Božijeg pogleda na svet, onda bih se, možda, drznuo sebi dozvoliti pretpostavku da je, verovatno, i sam Bog bio zadovoljan ponašanjem koje je ulio u mirnu dušu Postnikova. Ali, moja je vera mala; ona mom umu ne dozvoljava, snagu tako visokog prozrenja: ja se držim zemaljskog i dodirljivog. Mislim o onim smrtnicima koji vole dobro prosto dobra samoga radi, i ne očekuju nikakve nagrade za to, ma gde se ona dodeljivala. Ti nepatvoreni i časni ljudi takođe, kako mi se čini, moraju u potpunosti biti zadovoljni svetim zanosom ljubavi i, ne manje, svetim trpljenjem smirenog junaka moje tačne i neizmišljene priče.

1887.

Napomena:

Naslov pripovetke je ostao, doslovce, kao u originalu – „Čovek na straži" Pisac je mogao da upotrebi imenicu „Stražar" koja postoji i u ruskom jeziku, ali je, kako mi mislimo, hteo podvući da smo mi, ljudi uvek „ljudi na straži", na stražarskom mestu, a posebno onda kad treba pomoći drugome čoveku. Otuda ovaj naslov koji se, na prvi pogled, čini rogobatnim.

Prvobitni naziv priče bio je „Spasenje unesrećenih".

U priči ima niz istorijskih ličnosti – kapetan Miler, ober-policajmajster Kokoškin, potpukovnik Svinjin; u liku „vladike" savremenici su prepoznavali mitropolita Filareta, spominju se car Nikolaj Prvi i veliki knez Mihail Pavlovič; tačno su preneti detalji s tadašnjeg dvora. Piščev Sin Andrej Nikolajevič smatra se daje priča napisana prema usmenom sećanju N. I. Milera.

Pa ipak, priča nije golo prepričavanje činjenica, već umetnička prerada.